

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1875.   Andra Kammaren.   N:o 11.

Måndagen den 1 Mars.

Kl. $\frac{1}{2}$ 3 e. m.

I anseende till sjukdomsförfall för sekreteraren, fördes protokollet i detta sammanträde af undertecknad, notarie hos Kammaren.

§ 1.

Uppå derom af Herr Talmannen gjord framställning, beslöt Kammaren att nästkommande Onsdag företaga val af dels tjugufyra valmän för att utse Riksdagens fullmäktige i Riksbanken och Riksgäldskontoret jemte deras suppleanter, dels ock sex suppleanter för desse valmän.

§ 2.

Föredrogs och bordlades för andra gången Konstitutions-Utskottets utlåtande N:o 3, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen med förslag till förändrad lydelse af 80 § Regeringsformen.

Under återopande af hvad vid senaste talmanssammanträde öfverenskomnits, hemställde Herr Talmannen, att Kammaren ville besluta att i sammanträdet nästa Onsdag till afgörande företaga nyss omförmälda ärende samt för sådant ändamål medgifva, att detsamma å föredragningslistan för nämnda sammanträde finge uppföras främst bland de ärenden, som då borde till slutlig behandling förekomma: och biföll Kammaren denna hemställan.

§ 3.

Efter föredragning dernäst af Konstitutions-Utskottets utlåtande N:o 4, blef jemväl detta ärende, på begäran, ånyo bordlagdt.

§ 4.

Föredrogs Stats-Utskottets memorial N:o 21, med förslag till voteringspropositioner och sammanjemkning i anledning af Kamrarnes

skiljaktiga beslut uti åtskilliga frågor rörande anslagen under riksstatens sjetta hufvudtitel; och blefvo dervid de i *1:sta—6:te punkterna* föreslagna voteringspropositioner af Kammaren godkända, hvarjemte Kammaren biföll det sammanjemkningsförslag, som Utskottet i *7:de punkten* framlagt.

Gemensamma omröstningar, i öfverensstämmelse med ofvan berörda propositioner, skulle, enligt hvad Herr Talmannen tillkännagaf, anställas vid början af det sammanträde, hvilket komme att hållas nästa Lördag den 6 i denna månad.

§ 5.

Föredrogos, men blefvo för andra gången bordlagda Banko-Utskottets memorial N:o 6 och samma Utskotts utlåtande N:o 7.

§ 6.

Till bordläggning anmäldes:

Stats-Utskottets utlåtande N:o 6, angående reglering af utgifterna under riksstatens fjerde hufvudtitel; och

Lag-Utskottets utlåtande N:o 5, i anledning af väckta motioner, åsyftande ändring i Kongl. förordningarne den 21 Mars 1862 om kommunalstyrelse på landet, om kommunalstyrelse i stad och om lands-ting.

Dessa ärenden, som nu första gången bordlades, skulle för den vidare bordläggning, som kunde ifrågakomma, sättas först å föredragningslistan för sammanträdet nästa Onsdag.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. $\frac{3}{4}$ 3 e. m.

In fidem
Wilh. Normelli.

Tisdagen den 2 Mars. Kl. $\frac{1}{2}$ 3 e. m.

§ 1.

Med anledning af Kammarens vid gårdagens sammanträde fattade beslut, att valet af de valmän, som ega att utse fullmäktige i Banken och Riksgäldskontoret, skulle försiggå i morgon Onsdag, afgaf nu Herr Talmannen följande meddelande:

Vid gårdagens sammanträden i Kamrarne beständes, att de valmän, som hafva att välja fullmäktige i Banken och Riksgäldskontoret, skulle utses i Första Kammaren Onsdagen den 10, men i Andra Kammarne redan i morgon, Onsdagen den 3 i denna månad. Då lämpligast är, att ifrågavarande val samtidigt förrättas i begge Kamrarne, anser jag mig, med tillkännagifvande af det förbiseende angående dagen, som å min sida skett, härmed böra till Kammarens godtinnande hemställa, att valet äfven i denna Kammare verkställes vid sammanträdet början Onsdagen den 10 i denna månad.

Denna af Herr Talmannen sålunda framförda hemställan blef af Kammarne bifallen; och komme alltså de val, hvilkas företagande Onsdagen den 3 dennes i gårdagens sammanträde beslöts, att i stället ega rum den 10 innevarande månad.

§ 2.

Herr *Hübinette* erhö, uppå derom annäld begäran, ledighet från riksdagsgöromålen under 10 dagar från och med den 22 dennes.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. $\frac{3}{4}$ 3 e. m.

In tidem
H. Husberg.

Onsdagen den 3 Mars.

Kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 24 nästlidne Februari.

§ 2.

Efter föredragning af Stats-Utskottets utlåtande N:o 6, angående regleringen af utgifterna under riksstatens fjerde hufvudtitel, blef samma utlåtande, på begäran, ånyo bordlagdt; i sammanhang hvarmed Herr Talmannen tillkännagaf, att ifrågavarande ärende skulle till slutlig behandling företagas i sammanträdet nästa Lördag främst bland de ärenden, som då till afgörande förekomma.

Likaledes föredrogs och bordlades för andra gången Lag-Utskottets utlåtande N:o 5.

§ 3.

*Förelagen
ändring af
80 § R.-F.*

Till afgörande företogs Konstitutions-Utskottets utlåtande N:o 3, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen med förslag till förändrad lydelse af 80 § Regeringsformen.

Det föreslagna tillägget lydte sålunda:

„Finna Konungen och Riksdagen nödigt att, med ändring eller upphäfvande af indelningsverket, stadga nya grunder för krigsmaktens ordnande; då skola dessa grunder samt för deras tillämpning oundgängliga anslag fastställas genom lag, som ej må, utan genom Konungs och Riksdags sammanstående beslut, ändras eller upphävas.“

I anledning af detta förslag hade Utskottet, uppå anförda skäl, hemställt:

1:o att Kongl. Maj:ts förevarande nådiga proposition icke måtte af Riksdagen bifallas;

2:o men att deremot följande, af Kongl. Maj:t vid förra riks-

dagen framlagda förslag till förändrad lydelse af 80 § Regeringsformen måtte antagas att hvila till vidare grundlagsenlig behandling:

*Föreslagen
ändring af
80 § R.-F.
(Forts.)*

§ 80.

Krigsmakten till häst och fot så väl som båtsmanshålllet af rotering och indelning förblifver vid de med landet och städerna upprättade kontrakter och indelningsverk, hvilka till deras hufvudgrunder skola orubbade vara intill dess Konungen och Riksdagen finna nödigt någon ändring deruti samfäldt att göra; kunnande ingen ny eller tillökad rotering utan genom Konungs och Riksdags sammanstående beslut tillkomma.

Var der genom särskild lag, med indelningsverkets upphäfvande, annan grund lagd för ordnandet af krigsmakten till lands och sjös, då må ej ändring i sådan lag göras utan af Konungen och Riksdagen samfäldt.

Inom Utskottet voro, enligt anteckning å utlåtandet, reservationer i denna fråga afgifna af:

Herr *Munch af Rosenschöld*, hvilken förordat bifall till Kongl. Maj:ts proposition;

Herr *von Ehrenheim*, med hvilken Herrar *Mannerskantz* och *Odelberg* instämt, och som likaledes tillstyrkt, att det i den nu afgifna Kongl. propositionen framställda förslag måtte antagas att hvila till grundlagsenlig behandling;

Herr *Rydin*, hvilken uttryckt den åsigten, att någon grundlagsändring icke vore behöflig, för att de bestämmelser, som skola innefatta grunder, vilkor och sätt för förändradt ordnande af krigsmakten, skola erhålla den fasthet och säkerhet, som beredes genom lag, stiftad af Konung och Riksdag gemensamt; samt

Herr *Bergstedt*, hvilken icke angifvit innehållet af sin skiljaktiga mening.

Efter uppläsning af Utskottets hemställanden i så väl 1:sta som 2:dra punkten, lemnades ordet till

Hans Excellens Herr Justitie-statsministern *Carlson*, som anförde: Herr *Talman*, mine Herrar! Såsom medlem af Första Kamraren åligger det mig att så fort som möjligt öfvergå dit för att deltaga i öfverläggningen om samma ärende, som nu här förekommer. Någon förhoppning att kunna förändra det sannolikt redan gifna beslutet i den föredragna frågan hyser jag icke: min afsigt är endast att söka i korthet bemöta den meningen, att Kongl. Maj:ts nu framlagda förslag skulle afse eller innebära något annat än att å en ny organisation af rikets försvarsväsende bereda enahanda skydd, som uti grundlagen ursprungligen innefattades för indelningsverket. Det kan tvistas om hvad syftemålet med 80 § i 1809 års Regeringsform var,

*Förslaget
ändring af
80 § R.-F.
(Forts.)*

men ingen, som har någon kännedom om förhållandena, torde bestrida, att vid den tiden indelningsverket innefattade både den administrativa och ekonomiska grunden för landets försvar eller, med andra ord, både grunderna för krigsmaktens ordnande och de nödiga medlen för grundernas tillämpning. När genom 80 § dessa grunder ställdes under Konungens och Riksdagens gemensamma skydd, hvad var det annat än det, som nu ifrågasättes, eller att gifva samma skydd åt den lag, som skall innefatta grunderna för en ny organisation af krigsmakten och bestämma de för tillämpningen af samma grunder oundgängliga anslagen. Det är ganska sant, att för närvarande indelningsverket endast lemnar en mindre del af de medel, som för vårt försvarsverk erfordras, men huru liten denna del än är, så skattas den ändock till ett hundra millioners kapitalvärde och är tillräcklig att hindra att genom ett förhastadt beslut af någondera statsmakten försvarsverket bringas i fullkomligt upplösningstillstånd. Huru skulle åter förhållandet blifva, om krigsmaktens organisation uteslutande grundades på anslag, som årligen vid hvarje riksdag skulle äskas, prövas och beviljas — samt kanske understundom bero på en oansvarig voteringsedel. Det förefaller mig som om en organisation, stödd på sådan grund, vore att anse lika med en byggnad uppförd på lösaste sand. Må vara, att ingen af oss ville medgifva, att hos honom kan inrymmas tanken på att någonsin vägra de anslag till landets försvar, hvilka han anser oundgängligen nödvändiga: men våga vi väl lita på, att förhållandet alltid skall blifva detsamma, att icke en gång, när vi äro borta, andra kunna se samma sak på annat sätt eller handla annorlunda än vi? Våga vi lita på, att icke under en af parti-rörelser upprörd tid den obetänkta vägran af ett för försvarsorganisationens upprätthållande nödigt anslag försätter den i verkligt upplösningstillstånd? Vi lagstifta icke blott för den dag som är, utan jemväl för den som kommer: ej blott för oss sjelfve utan också för våra efterkommande. Icke har genom det af Kongl. Maj:t nu framlagda grundlagsändringsförslaget sökts ett skydd för Konungen mot Riksdagen, lika litet som för Riksdagen mot Konungen. Grundlagen har ingalunda uppfattat Konung och Riksdag såsom fiendtliga, utan tvärtom såsom harmoniskt och till gemensamt mål samverkande makter. Det skydd, som genom förslaget sökts, är Konungens och Riksdagens gemensamma skydd för en blifvande ny organisation af landets försvar, ett skydd för Sveriges rike, för svenska folket, bland hvilket står i främsta rummet Sveriges Konung.

Herr Statsrådet Berg: Herr Talman! mine Herrar! Då det af Konstitutions-Utskottet nu förordade förslag fullkomligt öfverensstämmer med det af Kongl. Maj:t vid senaste riksdag framlagda, skulle jag, som i egenskap af Konungens rådgifvare då tillstyrkte detta förslag, icke hafva ansett mig uppfordrad att i anledning af föreliggande betänkande begära ordet, om icke Konstitutions-Utskottet i sin motivering, såsom mig vill synas, sökt tillägga förslaget en annan och mera inskränkt betydelse än dermed ursprungligen varit afsedd och hvartill ordalagen, enligt min uppfattning, gifva anledning.

Konstitutions-Utskottet säger:

”Såsom lätteligen synes, förefinnes en väsendtlig skillnad emellan ofvannämnda, af Kongl. Maj:t framlagda förslag, af hvilka det ena, enligt sin ordalydelse, blott afsett den grund, som genom särskild lag kunde läggas för ordnandet af krigsmakten till lands och sjös, men det andra uttryckligen omnämner icke allenast de nya grunderna för krigsmaktens ordnande, utan jemväl de för deras tillämpning oundgängliga anslag.“

Jemför man emellertid de båda förslagen, tror jag, att den sålunda antydda skiljaktigheten dem emellan skall synas mera skenbar än verklig. Båda förslagen hafva till uppgifvet ändamål att, för den händelse indelningsverket skulle komma att upphöra, åt den i dess ställe inträdande organisationen bereda enahanda fasthet, som § 80 i Regeringsformen gifvit den nuvarande. Intetdera förslaget påkallar dock ett sådant grundlagskydd för någon särskild, viss härorganisation, utan endast för den lag, hvarigenom organisationen skulle komma att grundläggas, och enligt båda förslagen göres denna lag till sin omfattning och sitt innehåll helt och hållet beroende af Konungs och Riksdags gemensamma beslut. Då nu det vid förra riksdagen framlagda förslaget säger, att *”carder genom särskild lag, med indelningsverkets upphäfvande, annan grund lagd för ordnandet af krigsmakten till lands och sjös”* etc., så läser icke med den sålunda förutsatta lagen gerna kunnat afses endast stadganden angående krigsmaktens blifvande sammansättning och beskaffenhet, ty derigenom, och så länge ej tillika meddelats bestämmelser angående sättet och medlen för organisationens genomförande och upprätthållande, läser det icke kunna sägas, att *grund* till en verklig organisation blifvit lagd. Om t. ex. Konung och Riksdag skulle öfverens derom, att krigsmakten i stället för den nuvarande värfvade och indelta armén borde bestå af värnpliktige — icke kan man påstå att derigenom grunden till en annan organisation blifvit lagd.

Försvarsfrågans lösning skulle då just icke framkalla så synnerligen stora svårigheter. Men jag tror att dertill erfordras ännu något mera: dertill fordras att enighet åstadkommes jemväl i fråga om sättet för de värnpliktiges utbildning genom tillbörlig öfning till verkliga soldater, befålets antal, härens fördelning i olika vapen, dess underhåll och aflöning m. m. Först när enighet äfven härutinnan åstadkommits, och bestämmelserna derom fått form af lag, kan organisationen anses hafva kommit till stånd och vunnit den fasthet, som med de båda grundlagsförslagen varit åsyftad. I den nädiga propositionen, som framlades till förra riksdagen, angafs ändamålet dermed uttryckligen bland annat vara, att enahanda säkerhet för Konung och Riksdag som § 80 Regeringsformen nu innebure i afseende på indelningsverkets hufvudgrunder, borde till försvarsväsendets betryggande åstadkommas i fråga om den organisation, som skulle komma att ersätta indelningsverket. Och då för vinnande af detta ändamål, sjelfva organisationens betryggande, blott ifrågasattes att den *lag*, hvarigenom organisationen grundlades, skulle erhålla det skydd, som § 80 Regeringsformen om-talar, torde det väl med skäl kunna antagas, att man dervid utgått

Förslagen öndring af 80 § R.-F. (Forts.)

Förelägen ändring af 80 § R.-F. (Forts.)

från den förutsättningen, att denna lag icke blott skulle afhandla de rent militära anordningarne, utan äfven organisationen i dess helhet och således äfven, om jag så må uttrycka mig, *den ekonomiska grund*, hvarpå organisationen ytterst hvilar och utan hvilken den äsyftade fastheten i denna icke skulle kunna åstadkommas. Att detta äfven med förslaget äsyftades, utvecklades fullständigt vid ärendets behandling i Första Kammaren af dåvarande Hans Excellens Herr Justitie-statsministern, hvilken just betonade, att försvarsverkets betryggande kunde ske endast derigenom att den lag, genom hvilken detsamma grundlades, erhöle det skydd af grundlagen, som nu tillkommer indelningsverket, och att denna lag, hvars innehåll ej kunde närmare angifvas i grundlagen, utan måste bero af båda statsmakternas öfverensstämmande beslut, således måste komma att innehålla alla de bestämmelser, som för vinnande af organisationens trygghet, vare sig Konungen eller Riksdagen kunde finna nödiga, och att derefter denna lag med dess alla bestämmelser skulle komma att blifva bindande för båda statsmakterna, utan att kunna, utan den enas medgifvande, af den andra rubbas. Såsom vi veta, framställes inom Första Kammaren betänkligheter icke mot det af justitie-statsministern sålunda uttalade syftet med den föreslagna grundlagsförändringen, utan just deremot att detta syfte icke vore tydligt angifvet uti den föreslagna grundlagstexten, och dessa betänkligheter föranledde förslagets fall. Genom en förändrad redaktion har man i det nu framlagda förslaget sökt undanrödja dessa betänkligheter, men med den sålunda föreslagna förändringen i formen har icke någon förändring i sjelfva saken varit äsyftad. Äfven om det för förra Riksdagen framlagda och nu af Konstitutions-Utskottet tillstyrkta förslaget slutligen skulle vinna godkännande, skulle ju, såsom jag antydte, äfven enligt detsamma, i händelse af indelningsverkets upphäfvande komma att förutsättas andra lagbestämmelser icke blott om härorganisationen, utan äfven om härens underhåll, beklädnad och aföning, eller just i de ämnen, för hvilka i det senare förslaget förutsattes att anslagen skola genom lag fastställas. Och då dessa lagbestämmelser icke kunna åstadkommas utan Riksdagens uttryckliga medgifvande, lär man icke kunna påstå, att genom dem något intrång i Riksdagens grundlagsenliga beskattningsrätt skulle komma att ske, likasom, om det genom lag skulle bestämmas hvad Konungen hade att fordra och Riksdagen att bevilja, någon konflikt i detta hänseende, såsom vid remissen af den Kongl. propositionen erinrades, icke torde med skäl kunna vara att befara. Visserligen har såsom ett skäl mot den, att jag så må säga, ekonomiska frågans bestämmande genom lag af Konstitutions-Utskottet anförts, att "Riksdagen ännu icke, Utskottet veterligen, utan giltiga skäl vägrat sitt bifall till de särskilda anslag, som för upprätthållande af den nuvarande arméorganisationen varit behöfliga" samt att "någon fruktan ej heller skäligen bör kunna uppstå därför, att ett motsatt förfarande skall i framtiden med afseende å en möjligen blifvande ny härorganisation komma att ega rum"; äfven jag, mine Herrar, är fullt förvissad att ingen ledamot af Riksdagen finnes, som icke nog varmt älskar sitt fädernesland för att lifligt önska, att detsamma genom

försvarsverkets ändamålsenliga ordnande må beredas både yttre och inre lugn. Om lämpligaste sättet för vinnande af detta ändamål kunna väl meningarne vara delade, men om, såsom jag hoppas, denna meningsskiljaktighet under en allvarlig och enig samverkan mellan Konung och representation inom kort må kunna utjennas och Konung och Riksdag blifva ense om en ny härorganisation, så lysar jag icke ringaste tvifvel om Riksdagens beredvillighet att, utan särskild föreskrift derom i lag, bevilja de för organisationens genomförande och upprätthållande nödiga anslagen. Men, mine Herrar, såsom den föregående talaren anmärkt, grundlagen stiftas icke för stunden, utan för framtiden, och hvad denna bär i sitt sköte, lär ingen af oss kunna förutse. Att, i den mån sådant genom lag kan ske, söka förebygga framtida förvecklingar, hvilkas följder icke nu på förhand kunna bedömas, utgör just grundlagsstiftarnes uppgift. Om han för vinnandet af detta ändamål, äfven under en tid då behofvet deraf ännu icke är inne, anser nödigt att närmare utstaka gränsen mellan konungamakten, å ena sidan, och representationens rättigheter, å den andra, så bör man därför icke tillskrifva honom något annat motiv än omsorgen för ett älskadt fosterlands samma väl, och då jag, mine Herrar, för min del är öfvertygad, att äfven detta mål skall utgöra ledstjernan för edra beslut i de stora och vigiga frågor, till hvilka den nu förevarande endast utgör en inledning, vågar jag uttala den förhoppningen, att dessa frågor inom en icke aflägsen framtid skola bringas till en af oss alla efterlängtd och för oss alla lycklig lösning.

Förelägen ändring af 80 § R.-F.
(Forts.)

Herr Ola Andersson i Nordanå: Herr Statsrådet Berg har sökt visa, att Kongl. Maj:ts afsigt med både det i fjor framlagda förslaget och den nu i samma ämne gjorda framställningen varit alldeles enahanda, att båda förslagen till syftet varit lika, men att man borde föredraga det förslag, som till denna Riksdag framlagts, därför att Konstitutions-Utskottet sökt visa, att dessa båda förslag icke äro lika. Min åsigt är, att, för så vidt någon grundlagsförändring föreslås, som åsyftar att förändra den nuvarande maktställningen mellan de båda statsmakterna, så är ett sådant förslag icke antagligt, emedan jag anser att en sådan förändring icke är högst nödig och nyttig och icke af behofvet påkallad. Det förslag, som Konstitutions-Utskottet tillstyrkt och hvilket är detsamma, som af Kongl. Maj:t för sista Riksdagen framlades, uppfyller de fordringar, som jag för min del ställer på en sådan grundlagsförändring, om någon dylik behöfs, ty det heter der: "Varder genom särskild lag, med indelningsverkets upphäfvande, annan grund lagd för ordnandet af krigsmakten till lands och sjös, då må ej ändring i sådan lag göras utan af Konungen och Riksdagen samfaldt". Tydligt är att den grund, hvarom här är fråga, är den lag, hvarom Riksdag och Regering kunna blifva öfverens. Hufvudsaken är alltså denna lag. Om deremot det sist framlagda förslaget, som rörer alla för den nya härordningen nödiga anslag, antages, då förändras maktställningen mellan Riksdag och Konung, och en sådan är icke af

Föreslagen
ändring af
80 § R.-L.
(Forts.)

behovfet påkallad. Dertill vill jag icke medverka, och detta har varit för mig en anledning att medverka till Utskottets hemställan.

Hans Excellens Herr Justitie-statsministern nämnde också, att Kongl. Maj:ts afsigt med det sista förslaget icke varit annan än att åstadkomma samma skydd för den blifvande härorganisationen, som genom 80 § Regeringsformen för den nu varande finnes stadgad, emedan det skulle behövas ett skydd för möjliga öfvergrepp, jag vet icke från hvad håll. Jag tror nemligen icke, att man har skäl till den förutsättningen, att Riksdagen skulle söka att förstöra hela samhället genom att neka nödiga anslag, och om man går tillbaka i historien skall man der lätt finna exempel på vådor lika väl från andra sidan. Jag anser att man bör hysa förtroende för Riksdagen och ej misstro densamma.

Det talades äfven om "oansvariga voteringssedlar". Jag vill icke gerna, att man i Riksdagen skall proklamera, att någon voteringsedel är oansvarig, hvilket ju skulle betyda att den, som frambär densamma, icke skulle hafva något ansvar. För min del anser jag, att vi alltid böra erinra oss, det vi alla, både folkets representanter och Kongungens rådgifvare, äro ansvarige för våra handlingar här, och att detta bör utgöra ledstjernan för hvar och en som bär fram sin voteringsedel, äfven då frågan rör nödvändiga anslag. Jag inskränker mig till hvad jag nu sagt och yrkar bifall till Utskottets hemställan.

Herr Nils Larson i Tullus: Med anledning af hvad nyss yttrades från statsrådsbänken, skall jag be att få öppet tillkännagifva inför Kammaren till protokollet och inför den svenska allmänheten, att om, såsom jag har för afsigt, jag lemnar min röst till det af Utskottet nu framlagda förslaget till tillägg i Regeringsformen, så gör jag detta uteslutande på grund af förslagets *ordalydelse* och alldeles icke på grund af de för förslaget främmande meningar, som man nu tyckes hafva velat åt detta förslag vindicera. Jag stöder mig, såsom jag nämnt, uteslutande på förslagets ordalag.

Herr Jonas Andersson i Häckenäs: Då Kongl. Maj:t vid sista riksdagen framlade förslag till ändring af 80 § Regeringsformen, och detta förslag vann bifall icke blott af Konstitutions-Utskottet utan äfven af Andra Kammaren i sin helhet samt en stor del af Första Kammaren, så skulle man tro, att ett dylikt förslag äfven skulle vara både lämpligt och nöjaktigt såväl för regeringsmakten som representationen. Det har likväl visat sig, att regeringen sedan dess funnit för godt att göra ett betydligt och väsentligt tillägg i det förslag, som nu vid denna riksdag är framlagdt. Det torde förefalla något hvar besynnerligt, att regeringen funnit sig föranlåten att göra detta tillägg. Det skulle, säger man, åsyfta att förklara, hvad med föregående årets förslag i verkligheten menats, och emellan dessa båda förslag, säger man vidare, skulle blott en skenbar skillnad ega rum. För den, som lägger noga märke till hvarje ord, som i de båda förslagen till grundlagsändring förekomma, skall det likväl blifva klart, att mellan båda förslagen en väsentlig skillnad råder. Hvad som

menats med den nuvarande lydelsen af 80 § Regeringsformen, det står tydligt uttryckt såväl i 1809 års Konstitutions-Utskotts betänkande i frågan; som ock i det betänkande, som nu ligger före till behandling. Meningen har varit att bereda ett skydd för Riksdagen för att från regeringsmaktens sida egenmäktiga tillägg i den tunga, som rotering och rustning och den nuvarande härordningen innebure, icke skulle kunna stipuleras, men icke att bereda något skydd för Regeringen för egenmäktiga tilltag från Riksdagens sida.

Det har blifvit yttradt, att det vore nödvändigt att i paragrafen tydligt inlägga den meningen, att den skulle förbinda Riksdagen i afseende på beviljande af de anslag, som funnos *oundgängliga* för underhållet af den blifvande arméorganisationen; och, har man vidare sagt, det vore nödvändigt, om icke för nuvarande tid, så dock för framtiden, för hvilken, men icke för stunden, vi stiftade våra lagar: hvarförutan det blifvit sagdt, att vi icke kunde veta hurudan sammestämningen och åsigtarna kunna komma att blifva hos svenska Riksdagen i framtiden. Ja, det kan man visserligen icke veta: men man bör väl kunna draga någon slutsats af den förfutna tidens historia: och jag frågar då, om ett enda exempel någonsin funnits derpå, att, såvidt det varit fråga om nödiga anslag till vår nuvarande arméorganisation eller indelningsverkets behof, Riksdagen hitintills vägrat för dess utveckling nödiga medel. Dessutom kan man väl med skäl fråga, hvar till en sådan förbindelse i grundlagen, så vidt den stipuleras i de ordalag, som här äro föreslagna, nemligen *oundgängliga anslag*, skulle tjena, ty hvem skall bestämma, hvad för ifrågavarande ändamål är oundgängligt! Hvad som för tillfället är oundgängligt kan ju blifva otillräckligt för framtiden; och hvilken förbindelse åligger då Riksdagen i följd af en dylik ordställning i grundlagen? Icke heller med nuvarande bestämmelse i 80 § Regeringsformen har förhållandet varit sådant, att den i ringaste mån lemnat någon garanti för uppehållande i behöfligt och vederbörligt skick af vårt försvarsväsende. De stora summor, som derutöfver erfordrats, vittna nogsamnt om, att det skulle hafva varit utan ändamål att för upprätthållande af vårt närvarande försvar stöddja sig endast på den förbindelse för Riksdagen, som 80 § för närvarande innehåller. Enahanda blifver förhållandet framdeles. Kan man icke hafva förtroende till Riksdagen, att den har det sunda och enkla förnuftet, att den vill sjelf göra de uppoffringar, som för vår politiska existens äro nödvändiga, då kan man icke heller hafva något att lita på genom *någon* lagparagrafs bestämmelse. Det är först i den lag, som kommer att stipuleras angående den allmänna värneplikten, som grunderna för den nya arméorganisationen komma att bestämmas, och i sammanhang dermed komma också afföningsstater att upprättas efter de omständigheter, som med den nya organisationen äro förenade. För min del skulle jag vilja anse, att en bestämmelse i grundlagen rörande denna fråga föga eller intet tjénar till; då det är först i den civillag, hvilken i afseende på försvaret kommer att stadgas, som garantierna skola intagas, hvilken lag, såsom för en hvar torde vara tydligt, icke kan rubbas utan Konungs och Riksdags gemensamma samtycke.

*Förelagen
ändring af
80 § R.-F.
(Forts.)*

Förslagen
ändring af
80 § R.-F.
(Forts.)

Men då regeringen funnit sig föranlåten att för den nya härordningen begära samma garanti, som för närvarande ligger till grund för indelningsverket, så har Konstitutions-Utskottet ansett sig böra gå en sådan önskan till mötes och derföre hemställt, att ett till ordställning lika lydande förslag till tillägg till 80 § Regeringsformen som det regeringen vid förra riksdagen framlade, nu måtte antagas till hvilande. Jag hoppas ock att Riksdagen skall godkänna detta förslag, liksom jag äfven är öfvertygad att Regeringen med ett sådant Riksdagens beslut skall finna sig belåten, i det hon väl måste förlita sig på svenska folkets beredvillighet att göra de uppoffringar, som äro erforderliga för landets sjelfständighet och statens eget välbefinnande. Man skulle väl icke gerna kunna förutsätta, att befolkningen eller Riksdagen framdeles i detta hänseende skulle komma att brista mer än hittills varit förhållandet. Det måste nemligen vara lika viktigt, för att icke säga ännu viktigare, för svenska folket som för regeringsmakten, att hafva fullt betryggande försvarsanstalter; men så vida de båda statsmakterna icke med förtroende gå hvarandra till mötes, kunna icke genom hvilka stipulationer som helst fullt betryggande garantier vinnas.

Jag hoppas att Kammaren lemnar sitt bifall till Utskottets förslag.

Herr A. P. Danielsson: Då ingen har yrkat afslag på detta betänkande, kunde det vara öfverflödigt att begära ordet, men jag har dock blifvit dertill föranlåten genom ett par yttranden från statsrådsbänken, hvilka jag icke vill skola stå ovederlagda i protokollet.

Hans Excellens Herr Justitie-statsministern yttrade, att det nu föreliggande förslaget till ändring af 80 § Regeringsformen icke innehåller något annat, än hvad som redan finnes i samma grundlagsparagraf stadgad. Är förhållandet sådant, så förefaller det mig ganska märkligt, att regeringen nu framkommit med ifrågakvarande förslag, hvilket ju då helt säkert måste vara alldeles öfverflödigt.

Samme ärade talare nämnde vidare att, derest regeringens nu framställda förslag fölle och i dess ställe Utskottets hemställda gillades, för framtiden många gånger anslagen till armén och dess organisation skulle komma att utfalla eller göras beroende på en oansvarig voteringsedel.

I likhet med herr Ola Andersson tror jag, att man icke har rättighet att gå fram till urnan med en oansvarig voteringsedel, ty hvarje medlem af denna Kammar, liksom Riksdagen i dess helhet, har ett vida tyngre ansvar och mer maktpåliggande kall, än att man här med fog skall kunna tala om en oansvarig voteringsedel, uti minst i en fråga, då det är ofta till någon del hela fosterlandets väl eller ve som genom en sådan sedel kan afgöras. Vidare nämnde samme talare, att ett bifall till Utskottets förslag skulle kunna föranleda och blifva orsak till ett upplösningstillstånd i framtiden. Jag frågar: kan någon utur vår historia eller Riksdagens förhandlingar sedan det nya statsskicket uppleta något enda blad eller någon rad der det omtalas, att Riksdagen gjort sig skyldig till något sådant som att icke bevilja nödiga anslag under alla de olika hufvudtitlarna? Har Riksdagen någonsin

undandragit sig denna sin skyldighet? Jag tror det icke. Långt ifrån sålunda att hafva missbrukat sin penningbeviljande makt, har tvärtom Riksdagen till och med åtagit sig en ökad beväringsskyldighet och dermed i sammanhang stående utgifter, något hvartill Riksdagen med strängt iakttagande af grundlagens bud icke varit skyldig. Sålunda kan väl icke med skäl sägas, att Riksdagen missbrukat sin makt i detta hänseende.

En annan ärad talare på statsrådsbänken yttrade, att skilnaden mellan Utskottets och Regeringens förslag vore mera skenbar än verklig. Om så är förhållandet, hvarföre påyrkar man då så ifrigt från regeringens sida att dess förslag må bifallas. I sådant fall vore ju icke mycket att nu tvista om; men jag må väl säga, att det förefaller märkligt, att regeringen så der ena året kommer med ett och andra året med ett annat förslag, om hvilka hon sjelf förklarar att skilnaden dem emellan är mer skenbar än verklig.

Jag tror att Utskottet gjort ganska klokt och rätt, då det föreslagit Riksdagen att antaga samma förslag, som vid förra riksdagen blifvit framlagdt af Regeringen. Vi veta alla, att detta förslag bifölls af Andra Kammaren enhälligt samt i Första Kammaren förkastades af en majoritet med blott tre rösters öfvervigt. Jag tror således det icke finnes någon grundad anledning att nu frångå de åsichter, som vid förra riksdagen uttalades af denna Kammare, utan tvärtom att Kammarerna bör visa sig konsekvent.

Orsaken till att ordalagen i det vid denna riksdag af Kongl. Maj:ts framlagda förslaget blifvit andra än förslaget vid sista riksdagen, vill jag nu söka anföra.

Herr Statsrådet sade, att den förändring af ordalagen, som skett uti det i år af Kongl. Maj:ts framlagda förslag, vore endast ett försök att undanröja de betänkligheter, som blifvit gjorda mot förra förslaget.

Jag har mig icke bekanta några väsendtliga betänkligheter, och jag tror att det vore vida mera betänkligt att icke vidblifva fjolårets förslag, då, såsom jag nämnt, detsamma enhälligt antagits af denna Kammare och i Första Kammaren föll allenast på tre röster samt således har den största utsigten att nu vinna Riksdagens bifall.

Herr Statsrådet sade vidare, beträffande ordalagen: "då skola dessa *grunder* samt för deras tillämpning *oundgängliga anslag*" etc., att genom dessa ordalag några konflikter icke med skäl kunde befaras; men det är just detta som man måste befara, ty huru är det möjligt att gifva dessa ord en så bestämd tyding, att icke konflikter kunna uppstå. Den ena säger så och den andra så, en anser ordet "grunder" tvetydigt och en annan hvad med "oundgängliga anslag" bör förstås, och tvisterna härom kunna utspinnas i oändlighet. Jag tror därför att Utskottet haft fullt skäl till sin hemställan.

Dernäst och då från statsrådsbänken blifvit uttaladt, att syftmålet med detta förslag skulle vara detsamma som med det förra förslaget, ehuru ordalagen nu äro något annorlunda, så vill jag, i likhet med Herr Nils Larson, till protokollet på det högsta protestera häremot.

Jag yrkar bifall till Utskottets förslag.

Förelägen
ändring af
80 § R.-L.
(Forts.)

Herr Dickson: Jag ber att till en början få förut skicka den anmärkningen, att jag för min del fullkomligt instämmer i de yttranden som afgifvits af de båda ledamöterna af Konungens Råd, och att jag således för min del icke kan finna någon väsendtlig skilnad mellan Kongl. Maj:ts förslag vid förra riksdagen och det af Kongl. Maj:t nu framlagda. Hela skilnaden är, att jag måste anse detta senare såsom ett förtydligande af hvad Riksdagen icke förstod i det förra.

Då jag nu kommer att yrka afslag å både Kongl. Maj:ts förslag och Utskottets, så torde det tillåtas mig att i korthet få angifva mina motiv dertill.

Det första motivet är, att vi ännu alldeles icke veta, hvad härordningsförslag vi komma att få, och att derföre en förändring i grundlagen icke för det närvarande kan anses vara af behovet påkallad. För min del anser jag och hoppas att, om Riksdagen skulle blifva ense om ett härordningsförslag, Kongl. Maj:ts gillande deraf skall komma att förutsätta två, enligt min tanke, alldeles oundgängliga vilkor, det ena att det härordningsförslag, som Riksdagen kommer att antaga, skall vara, åtminstone så mycket som möjligt är, be tryggande för vårt lands sjelfständighet, och det andra att för dess fortfarande bestånd och tillämpning tillräckliga garantier skola erbjudas. Jag vill visst icke för min del underskatta den beredvillighet, som Riksdagen städse visat i fråga om oppoffringar för landets försvar, men den oonständigheten att så hittills varit kan icke berättiga mig att i detta hänseende draga vaxel på framtiden, och det är derföre enligt min tanke alldeles nödvändigt att några garantier fastställas. Man kan nemligen t. ex. föreställa sig, att här likasom i Preussen en krigsbudget kommer att antagas och fastställas endast för vissa år, och jag finner en sådan föreställning så mycket mer befogad, som det förefaller mig såsom en oförtydlig åsigt från Riksdagen eller åtminstone från denna Kammare, att hädanefter alla begärda och beviljade anslag böra på extra stat, för allenast ett år i sender uppföras. Om således ett nytt härordningsförslag antages, så måste också nya anslag beviljas, hvilka då komma att blifva beroende på Riksdagens godtycke år för år, och detta tror jag vara en mycket liten garanti.

Man kan anmärka, att uttrycket "varder genom särskild lag" etc. innefattar någon inkonsequens. Man kan här fråga: hvad är det för lag? Kongl. Maj:t har framlagt fem olika lagförslag, ehuru väl man kan säga, att alla dessa förslag kunna sammanföras till en gemensam lag.

Detta gifver mig också anledning att finna, att det är alldeles onödigt att införa hela detta stadgande i grundlagen. Ty såväl värnepligtslagen som alla andra lagar, som behövas för försvarsverkets genomförande, måste enligt min uppfattning vara antagna såsom civillag af Konung och Riksdag gemensamt och kunna således icke utan Riksdagens och Konungens gemensamma beslut ändras, och vi behöva derföre ingalunda belasta våra grundlagar med ett dylikt stadgande. För min del kan jag icke finna, att dessa grunder blifva bättre skyddade genom att stå i grundlagen än genom en af Riksdag och Konung gemensamt antagen lag. Öfver hufvud anser jag att våra grundlagar skulle vinna derpå, om en hel mängd mer eller mindre

onödiga stadganden derur borttoges — ju färre paragrafer desto bättre — och jag finner derföre så mycket mindre skäl att nu belasta grundlagen med ett nytt stadgande. Grundlagen säger, att de förändringar som göras deri skola vara "nödiga eller nyttiga". Jag finner icke att denna förändring är nyttig eller nödig.

Stödjande mig således på Herr Rydins i Utskottet afgifna reservation, anhåller jag om afslag å så väl Kongl. Maj:ts som Utskottets förslag.

Herr C. A. Larsson: Mina åsikter i denna fråga öfverensstämma fullkomligt med den siste ärade talarens. Jag har också genomläst Herr Rydins reservation och finner deraf att ifrågavarande grundlagsförslag hvarken är nyttigt eller nödvändigt. Dess framläggande utgör, så att säga, ett missstroendevotum mot den nya riksdagsordningen och Kamrarne från regeringens sida. Då vi veta att, enligt grundlagens stadgaude, civillagar och grundlag icke kunna af Riksdagen ändras eller upphävas utan Konungens bifall, så vet jag icke hvartill det skulle tjena att uti nu ifrågavarande 80 § inflicka samma stadgande.

Här har blifvit sagdt, att för närvarande man icke hade skäl att frukta det anslag skulle vägras till de för landets försvar behöfliga kostnader.

Jag vill gå än längre och kan tryggt påstå, att man icke beller i en framtid behöfver frukta att svenska folket vägrar de medel, som till landets försvar erfordras. Det är den nuvarande regeringen förbehållet att säga: vi tro eder icke. I kunnen sätta in landimannapartister i Första Kammaren, som rösta med Andra Kammaren och I kunnen sålunda vägra alla möjliga anslag. Jag beklagar, att ett sådant missstroende eger rum från regeringens sida, men jag vill på det bestämdaste protestera mot en sådan tanke, ty hittills åtminstone kan man väl icke säga, att ett spår till något sådant maktmissbruk från representationens sida visat sig. Att man motsätter sig dyrtidstillägg åt de högre embetsmännen kan väl icke gifva rimlig anledning till det antagande, att Riksdagen nu och i framtiden skulle motsätta sig nödiga anslag till landets försvar.

Jag anser det således icke nödigt att ändra denna §. Jag har, likasom Herr Dickson, med noggrannhet genomläst Herr Rydins reservation och deraf funnit denna åsigt så komplett bevisad, att man nästan vore färdig att tro, det ändringsförslaget blifvit mot bättre vetande framställt.

Jag vill icke, likasom Herr Dickson, yrka afslag å så väl Kongl. Maj:ts som Utskottets förslag, emedan jag vet att åtminstone Andra Kammaren vid förra riksdagen godkände samma ordalydelse som Utskottet nu föreslagit; och kan man derigenom tillfredsställa regeringen, så har jag ingenting deremot, ehuru jag på samma gång vill på det lifligaste protestera mot den uppfattningen, att ett sådant stadgande som det föreslagna skulle vara nödigt och nyttigt.

Herr Jöns Rundbäck: Då ingen talare nu yttrat sig för en ändring af 80 § Regeringsformen, sådan den blifvit af Kongl. Majt:

*Förelagen
ändring af
80 § R.-F.
(Forts.)*

Förelagen
ändring af
80 § R.-F.
(Forts.)

vid denna riksdag föreslagen, så kan det ej falla mig in att yrka bifall dertill. Jag har ansett mig böra yttra några ord i frågan, ty lika litet som jag kan gilla det Kongl. förslaget, lika litet kan jag förorda Konstitutions-Utskottets. Det är tillkommet, säger Utskottet i sitt utlåtande, för att at den i stället för indelningsverket inträdande organisationen af försvarsväsendet bereda samma fasthet eller säkerhet, som 80 § Regeringsformen i dess nuvarande skick skulle bereda den nuvarande försvarsorganisationen. Man vill nemligen påstå, att 80 §, sådan den nu lyder, innefattat fullt tillräckliga garantier för försvarsväsendet. För min del vill jag påstå och skall söka bevisa, att 80 §, åtminstone för så vidt den afser rust- och rotehållare, icke lemuar några garantier alls, och för sådant ändamål ber jag att få anföras en omständighet. Vid en generalmönstring med båtsmän år 1816 klagade en del rotehållare deröfver, att en del författningar, som innehålla stadganden om lön, lega m. m. voro otydliga, och att man icke genom dem kunde få någon reda i saken. Generalmönsterherren inberättade detta till Kongl. Maj:t, och följden blef de så kallade roteböckerna, hvilka utkommo år 1824 och der alla bestämmelser rörande båtsmanshållet sammanfördes. Men i sammanhang med stadfästelsen af dessa roteböcker behagade Kongl. Maj:t, utan framställning från Riksdagen eller rotehållarne, att förklara det legan vid båtsmanshållet skulle vara fri. Då nu i flera kontrakt mellan kronan och rotehållare, såsom t. ex. det för Bohuslän gällande, står, att rotehållaren skall gifva så och så mycket i lön och så och så mycket i lega, men Kongl. Maj:t år 1824 förklarar legan fri, så har han icke ställt sig 80 § till efterrättelse, emedan dessa kontrakt just äro de, om hvilka i nämnde paragraf säges, att de skola vid deras hufvudgrunder orubbad bibehållas, intill dess Konungen och Riksdagen finna nödigt någon ändring deruti samfäldt att göra. Men, säger man inåhända: "detta var endast i fråga om legan." Ja visserligen, men kan Kongl. Maj:t på så sätt ensamt besluta om legan, så kan ju enahanda förfarande en annan gång ske med lönen. Jag tror och kan hänvisa till Herr Justitie-statsministerns yttrande vid sista riksdagen, att det är Regeringens uppfattning af 80 §, att dessa hufvudgrunder, som der omnämnas, icke blott innefatta anskaffande af manskap utan äfven det sammans aflöning. Men om nu en del, nemligen aflöningen, kan af denna statsmakten ensidigt rubbas, så kan äfven hvarje annan del af paragrafen på samma sätt förändras. Följderna häraf hafva också varit, att då man förut fått båtsmän för det och det priset, så får man nu gifva mångdubbelt så stor lega som förut. Man klagade vid sista generalmönstringen öfver att denna förändring i rotehållskontrakten utan Riksdagens medgifvande blifvit gjord, men Kongl. Maj:t ansåg detta icke kunna föranleda till någon åtgärd, emedan kontrakten innehålla, att om rotehållarne icke kunna genom lega anskaffa karl, så skola de gå sjelfva. Men nu har Kongl. Maj:t nyligen äfven införd den bestämmelsen, att ingen får antagas till rekryt som är öfver 25 år gammal. Jag vågar påstå, att af alla rotehållarne de fleste och åtminstone nio bland tio äro öfver denna ålder och således icke kunna an-

tagas, emedan de enligt nämnda regeringsbeslut äro af den ålder att de böra kasseras.

Med hvad jag nu anfört anser jag mig hafva bevisat, att sådana bestämmelser som dessa i 80 § Regeringsformen icke erbjuda några garantier och ber att som bevis härför få hänvisa Herrarne till tvänne komitébetänkanden om lindring i båtsmaushållet och roteringen, der I kunnen sjelfva se förhållandena, nemligen, att de ej anse sig kunna angifva hvad som förstås med dessa hufvudgrunder. Hvad som hör till indelningsverkets grunder är omöjligt att säga, och det är likväl under mer än tvänne århundraden vi lefvat oss in uti dessa förhållanden. Om jag nu ser på det nya lagförslaget, så står deri: "Varder genom särskild lag, med indelningsverkets upphäfvande, annan grund lagd för ordnandet af krigsmakten till lands och sjös, då må ej ändring i sådan lag göras utan af Konungen och Riksdagen samfäldt."

Hurudan är då denna särskilda lag? Tro Herrarne att den skall blifva klarare därför att ingen vet hurudan den blir? Jag vågar påstå att ordet "grund" i nu framlagda grundlagsförslag skall leda till så många konflikter, förvecklingar och disputationer vid hvarje riksdag, att det skall blifva mycket svårt att komma på det klara med det samma, och det har redan visat sig. Konstitutions-Utskottet har dermed menat värnpligtslagen, men från statsrådsbänken har man sagt att deri äfven skulle innefattas den ekonomiska sidan af saken. Der hafva vi ju redan konflikten i full fart! Jag vågar påstå att ingen med bestämdhet kan säga att hans åsigt är den rätta, då det gäller att tillämpa grundlagarne, och därför tror jag det vore klokast att nu afslå förslaget. Jag kan väl förstå att Andra Kammaren icke gerna skall vilja göra detta, då den nästan utan diskussion vid förliden riksdag lemnade bifall till det då framlagda förslaget, men jag tror att faran för Kammaren att synas hafva gått från sin då uttalade åsigt icke är så stor, ty det är Regeringen som nu inkommit med ett nytt förslag, och skulle nu Regeringens deri uttalade åsigt vara oriktiga, hvilket framtiden får utvisa, så är det ju bättre att förslaget nu faller, om tiden för dess autagaude ännu icke är inne.

För min del fruktar jag icke för framtiden och anser icke att man behöver befara, att svenska folket icke skulle vilja försvara sig, och tror, i likhet med hvad professor Rydin genom exempel från andra länder visat, att sådana anslag, som för landets försvar kräflas, äfven hos oss, om behöfvat det påkallar, skola beviljas. Jag nödgas på nu af mig anförda skäl yrka afslag på förslaget om något tillägg till 80 § Regeringsformen, fullt förvissad om att när nordens ovän hotar Svea folk, så skall detta folk lika kraftigt som i fordومتima "*stå på sköldarne och följa dit Konungen och dit äran går*", utan att behöfva andra lagbestämmelser än dem som stå skrifna i deras hjertan i nationalmedvetandet.

Herr Jöns Pehrsson: Efter de uttalanden, som här blifvit fälda af två statsråd, så, om man varit oviss förut om huru man skulle göra,

Förelagen
ändring af
80 § R.-L.
(Forts.).

så har man dock nu kunnat blifva fullt deciderad att yrka afslag å Utskottets betänkande, helst när man hört detsamma afstyrkas af en person, som i andra afseenden är af helt olika åsichter mot mig. Jag ämnar för min del yrka hvarken bifall eller afslag, men jag vill hafva förvaradt i protokollet att den tolkning, man vill gifva åt den nuvarande grundlagen så väl som åt Kongl. Maj:ts proposition och Utskottets förslag, icke är den tolkning af dessa stadganden som jag för min del kan godkänna. Skulle man väl kunna befara att någon svensk Riksdag i framtiden icke skulle häfda sin beskattningsrätt så sjelfständigt, att den icke skulle förmå afslå de framställningar om anslag som icke af deusamma ansåges behöfliga, vore nödvändigt afslå detta betänkande. Den regering, som på något sätt dristar sig att ingripa i Riksdagens oförgrifliga rätt att ensam bestämma anslagen, skall deri icke lyckas, och det har redan visat sig hvad som deraf kan följa. Man säger att det nu föreslagna tillägget är nödigt, emedan man vill påstå att den tid kan komma, då det vore nödvändigt och nyttigt att hafva grundlagshägn för de anslag, som höra till försvarsväsendet. Hvad framtiden innebär i sitt sköte, det kunna vi icke veta; men det måste väl vara klart för hvar och en, att, om den tid skulle komma, då nödiga anslag till nämnda ändamål skulle förvägras af representationen, då vore samhällsupplösningen färdig och allt nära att sammanstörta, och då hjälpte inga grundlagar. För min del vill jag icke göra något yrkande, men skulle det blifva någon längre diskussion, så kanske jag kommer att göra något yrkande, och det blefve afslag.

Her Per Nilsson i Espö: Herr Talman! Jag har icke kunnat finna den likhet mellan det af Kongl. Maj:t vid förra och det af Kongl. Maj:t vid denna riksdag framlagda grundlagsförslag, som är uttalad från statsrådsbänken. Jag har deremot funnit att vid denna riksdag Kongl. Maj:t föreslagit ett tillägg, som innefattar föreskrift om de för krigslagarnes tillämpning "oundgängliga medel". Men detta ord är så elastiskt, att det i en aflägsen framtid möjligen kan framkalla konstitutionela konflikter mellan Riksdagen och Regeringen och rubba det goda förhållande, som vi vilja skall råda mellan regeringen och representationen, då det gäller stora fosterländska frågor.

Jag kan således icke annat än yrka bifall till Konstitutions-Utskottets förslag.

Herr Samuel Johnson: Jag kan icke neka, att äfven jag nästan skulle vara benägen för att hysa samma åsigt som den föregående talaren, hvilken sagt, att det icke behöfves göra något tillägg i den ifrågavarande paragafen, emedan den å ena sidan icke allenast är tillräcklig för att kunna skydda landet under nuvarande förhållanden, utan ock å andra sidan icke kan utgöra något hinder för att vidtaga förändringar i arméorganisationen. Men då Kongl. Maj:t i sin nådiga proposition gjort till ett förbehåll att någon förändring i paragrafen måste vidtagas, så anser jag för min del att det bästa och klokaste, som Konstitutions-Utskottet kunnat göra för att få denna stora fråga löst, har varit att framlägga *samma* förslag som förlidet år blef af

Kongl. Maj:t till Riksdagen framställt, och då icke allenast bifölls utau förändring inom Konstitutions-Utskottet, utan ock blef af Andra Kammaren utan ringaste diskussion antaget. Och jag skulle för min del finna det vara besynnerligt, om Regeringen icke vore villig att ingå på samma förslag, som den sjelf framlade förledet år. På grund härutaf anser jag goda skäl förefinnas att yrka bifall till det af Utskottet nu framlagda förslaget.

*Föreslagen
ändring af
80 § R.-F.
(Forts.)*

Grefve Björnstjerna: Jag skall icke alltför mycket följa min lärade vän Jonas Andersson vid hans undersökningar angående 80 §:s tillkomst. Man kan visserligen säga att denna paragraf i likhet med motsvarande paragraf i 1720 års Regeringsform tillkommit för att skydda svenska folket emot enväldsmaktens ingrepp. Men man kan väl också tänka sig, att de fosterländska författarne af 1809 års grundlag velat tillse att landets försvarsverk icke måtte på obehörigt sätt försvagas. Efter de svåra olyckor, som då öfvergått landet och i betraktande af det svaghettstillstånd, hvori vi då befunno oss, var det antagligt att personer kunde finnas, som ansågo hvarje försvar omöjligt, ja att det till och med vore likgiltigt, om Sverige blefve ett storfurstendöme eller fortfor att vara ett sjelfständigt konungarike, blott icke skatterna blefve för stora. I ändamål att bemöta dylika ofosterländska åsichter torde denna § då ha varit ganska lämplig.

Nu har emellertid frågan kommit på en annan ståndpunkt, jag medgifver det. För min del, och jag vågar tro att jag här vid lag uttrycker icke allenast min egen utan äfven de fleste mera tänkande officerares åsigt, anser jag 80 §, sådan den nu lyder, icke längre uppfylla sin bestämmelse. Det lider nemligen intet tvifvel, att, om en så ofosterländsk sinnesstämning någonsin inom Riksdagen gjorde sig rådande, att Riksdagen vägrade anslag till öfning, vapen och beklädnad för vår indelta armé, det under sådana förhållanden vore af föga gagn, att det funnes menniskor, hvilka bodde på vissa torp i landet och kallades soldater, utau att derföre vara det mera än alla andra innebyggare i riket.

Man skulle ur denna synpunkt, i likhet med en och annan föregående talare, kunna antaga, att paragrafen nu utan fara kunde helt och hållet försvinna. Jag tror dock att förhållandet icke torde vara alldeles sådant. Det förefaller mig nemligen, som om den viktiga frågan, huru landets försvar skall ordnas och upprätthållas, borde, åtminstone med några ord, i grundlagen omförmälas, samt att, innan representationen beslutar sig för att omskapa försvarsverket, ett tillägg till förevarande grundlagsparagraf således bör göras. Jag finner likväl icke att detta bör ske på det sätt Kongl. Maj:ts proposition förutsätter. Denna har, enligt mitt förmenande, gått alldeles för långt. Riksdagen hvarken kan eller bör afsäga sig sin beskattningsrätt; jag tror dessutom icke, att ett sådant tillägg, som i den Kongl. propositionen föreslagits, är af behofvet påkalladt. Jag kan icke dela en föregående talares fruktan, att svenska folket skulle visa sig så föga uppskatta sin lyckliga ställning, att det ville äfventyra denna genom att kasta sitt försvarsverk öfver bord. Jag anser deremot i likhet med

*Förelagen
ändring af
80 § R.-F.
(Forts.)*

en annan talare att när man vill döma om framtiden bör man gå tillbaka till forntiden, och jag tror ej att historien visar att svenska folket någonsin nekat hvad som behöfts för värnande af dess dyrbaraste egendom — dess sjelfständighet.

Det af Kongl. Maj:t föreslagna tillägget till 80 § är således, enligt min förmening, icke nödigt, likasom det äfven, om det dit inkomme, ingaluuda skulle göra tillfyllest. Det är nemligen alldeles gifvet, att, med hänseende till det ständigt fallande penningvärdet, den summa, som i första ögonblicket vore fullt tillräcklig för härorganisationens oundgängliga behof, inom mycket kort tid skulle visa sig dertill otillräcklig. Det måste ju således alltid i sista hand ankomma på fosterlandskärleken att fylla dessa behof.

Olämpligheten af att i lag intaga anslagsbestämmelser har äfven visat sig i de länder, der man gjort försök dermed. Så stadgades t. ex. i det Nordtyska förbundet en viss summa, som årligen skulle utgå för hvarje under fanorna inkallad värnpliktig. Men efter det stora franska kriget, och sedan tyska kejsardömet blifvit upprättadt, bortogs detta stadgande ur härordningslagen. Man fann nemligen olämpligheten af att i lag bestämma om de anslag, som erfordrades för härens upprätthållande, samt insåg att endast frågor om härens storlek, dess sammansättning och öfningar, borde blifva föremål för lagstiftning.

På dessa, i min tanke fullt riktiga skäl, synes det mig vara tillräckligt om grundlagsparagrafen erhåller den af Utskottet tillstyrkta lydelse, under det att en af Regering och Riksdag gemensamt antagen lag närmare bestämmer härens sammansättning, dess öfningar m. m. Jag kan ej heller föreställa mig, att någon fara härigenom skulle uppstå, vare sig från ena eller andra sidan. Om det t. ex. i lag bleve bestämdt, att alla värnpliktige skulle öfvas, blefve det ju för Kongl. Maj:t omöjligt att i stället införa någonting så i min tanke förhatligt, som lottning; likaså, ifall lagen bestämde att öfningarne skulle fortgå en viss tid, det då icke vore för Riksdagen möjligt att neka dertill nödiga anslag.

Skulle man tänka sig att eudera statsmakten bröte mot lagen, ja, då vore man inne på revolutionens område, dit jag hoppas vi aldrig skola komma. Säkert är slutligen, att ingen grundlag kan lyckas tvinga ett folk att försvara sig, om folket icke sjelf vill det.

Jag anser således fortfarande att inga andra bestämmelser äro behöfliga, än de, hvilka Konstitutions-Utskottet föreslagit, och, då Andra Kammaren förvidet är enhälligt avtog desamma, kan jag icke förmoda annat än att Kammaren äfven nu skall handla på samma sätt.

Häruti förenade sig Herrar *Nyblaus*, *Lindström* och *Per Nilsson* i Kulhult.

Herr Abraham Rundbäck: Jag skulle kunna inskränka mig till att instämma med Herr Grefve Björnstjerna i det slut, hvartill han kommit, desto mer som de motiv, han anført, äro desamma, som jag skulle velat framhålla. Jag vill emellertid derutöfver påpeka.

att, då det förslag, som utgick från regeringen förhållit år, sannolikt var uppsatt efter mogen öfverläggning af ungefär samma personer, som ännu sitta kvar i densamma, detta förslag torde innebära alla de garantier, som skäligen kunna fordras.

Härjemte vill jag framhålla, det man ej bör för mycket öfver-skatta dessa garantiers betydelse. Ty, i likhet med hvad den föregående talaren yttrade, anser jag att man ej behöfver befara att kommande släkten skulle söka undandraga sig att lemna erforderligt bidrag till landets försvar. Skulle de åter, hellre än att göra uppoffringar därför för att förblifva fria svenske män, vilja blifva ett främmande folks trålar, är jag öfvertygad om att det ifrågasatta tillägget är fullkomligt betydelselöst.

Herr Carl Ifvarsson: Det förefaller mig att det af Konstitutions-Utskottet nu framlagda förslag är så oskyldigt, att man gerna kunde antaga eller förkasta detsamma, utan att derpå hvarken vinna eller förlora. Ty hvad förslaget innehåller finnes förut i grundlagen stadgad genom bestämmelserna angående stiftande, ändring eller upphäfvande af civillag, och införes en ny arméorganisation genom lag. lära väl bestämmelserna i denna komma att lyda under samma stadgande. Antages nu detta förslag, blir följden ingen annan än den, att man i grundlagen intager en bestämmelse, som redan förut finnes i densamma, och under förutsättning af att, på sätt en annan paragraf i grundlagen bjuder, nämnda stadgande kommer att tolkas efter ordalydelsen, såsom ske bör, utan afseende på de olika tydingar, som under denna öfverläggning förekommit, kan jag icke finna att någon våda ligger uti förslagets antagande, om så anses nödigt.

Då nu dertill kommer, att förslaget förut blifvit framlagdt af Kongl. Maj:t. tillstyrkt af Konstitutions-Utskottet, antaget af denna Kammare, samt nu änyo af samma Utskott framlagdt, anser jag att man gerna kan antaga detsamma att hvilat till vidare grundlagsenlig behandling, så mycket mera som man, enligt min åsigt, icke derpå torde hvarken vinna eller förlora, ehvad detsamma nästa år antages eller förkastas.

Herr Uhr: Jag är för min del af den åsigten, att så väl ifrågavarande 80 § i Regeringsformen, som både Kongl. Maj:ts och Utskottets föreslagna tillägg till samma § äro fullkomligt behöfliga. Frågan om vårt försvar hvarken kan eller bör söka sin fasthet genom grundlagsstadganden. Af hvad under diskussionen yttrats, har verkligen beannats det gamla ordspråket: "den hund, som drifves till skogs, biter ej många." Icke kan man genom någon lag tvinga folket att känna större fosterlandskärlek, att slåss med mera mod eller att icke hålla på styfvern. Sådana uppoffringar låta ej tänka sig utan i samband med en verklig fosterlandskärlek. Men går det så långt, att folket icke vill underkasta sig dessa uppoffringar, då kan det göra detsamma hvad grundlagen innehåller. Ehuru jag således anser de nu föreslagna tilläggen så väl som hela 80 § onödig, så vill jag dock icke

*Föreslagen
ändring af
80 § R.-F.
(Forts.)*

*Föreslagen
ändring af
80 § R.-T.
(Forts.)*

motsätta mig hvad Kongl. Maj:t och dess regering hemställt, sedan en af Statsrådets ledamöter här nyss förklarar, att Kongl. Maj:ts nuvarande förslag icke innebär större omfattning, än dess vid förra riksdagen i ämnet gjorda framställning; och då äfven jag för min del finner det likgiltigt, om i tillägget uttrycket "oundgängliga anslag" förekommer eller ej, så vill jag icke motsätta mig bifall till Utskottets förslag.

Härmed var öfverläggningen slutad. Under densamma hade, i afseende på Utskottets hemställan i 1:sta punkten, endast yrkats bifall; och blef nu berörda hemställan, efter derå särskildt gifven proposition, af Kammaren bifallen.

Beträffande åter 2:dra punkten hade yrkanden blifvit gjorda såväl på bifall till hvad Utskottet deruti föreslagit som ock på afslag å samma förslag. Herr Talmannen gaf propositioner i enlighet med dessa yrkanden samt fann svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för den förra meningen; i följd hvaraf Kammaren således för sin del beslutit antaga det af Utskottet uti ifrågavarande punkt framlagda grundlagsändringsförslag att hvila till vidare grundlagsenlig behandling.

§ 4.

Föredrogs och bifölls Andra Kammarens Tredje Tillfälliga Utskotts utlåtande N:o 3 (i samlingen N:o 5) angående väckt fråga om rättighet för församlingarne i Lunds stift och Halland att, under vissa vilkor, förfoga öfver den till klockarne nu utgående helgonskylden; skolande, jemlikt 63 § 3 mom. Riksdagsordningen, detta beslut genom utdrag af protokollet delgifvas Medkammaren.

§ 5.

*Tryggad
besittning för
militieboställs-
torpare.*

Skedde föredragning af Andra Kammarens Tredje Tillfälliga Utskotts utlåtande N:o 4 (i samlingen N:o 6) med anledning af Herr Johan Jönssons motion om underdånig skrifvelse derom, att personer, som innehafva mindre lägenheter under sådana militieboställen, hvilka äro för utarrendering afsedda, måtte under vissa vilkor varda vid samma lägenheter bibehållna.

Af motionären var föreslaget:

att Riksdagen måtte i underdånig skrifvelse anhålla: att Kongl. Maj:t täcktes tillse, på hvad sätt de arbetarefamiljer, som finnas bosatta på militieboställen, bestämda att utarrenderas, måtte vara vid deras lägenheter bibehållna på tjugu år eller ock under deras lifstid emot det att de till arrendatorn förskottsvis betalte sina arrendeafgifter, dock så, att icke arrendet finge uppdrifvas till högre belopp än de näst förut erlagt.

Och hade Utskottet i anledning af detta förslag hemställt:

att Riksdagen i underdånig skrifvelse måtte anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande, huruvida å kronans boställen, som skola utarrenderas, de å desamma bosatta åbor eller boställs-

torpare må kunna tillförsäkras en ostörd besittning af sina lägenheter, mot skyldighet att fullgöra till arrendatorn förut åtagna förbindelser.

*Tryggad
besittning för
militeboställs-
torpare.
(Forts.)*

Ordet begärdes af Friherre Ericson, som yttrade: Jag anhåller om Kammarens afslag å föreliggande utlåtande. Det bör vara klart för hvar och en, som känner till förhållandena på landet och med arrenden i allmänhet, att värdet af dessa boställen skall betydligt nedsättas, äfvensom lusten att öfvertaga dem förminskas, om man vid arrendet tvingas att mottaga personer, öfver hvilka man ej blir husbonde eller får någon annan rättighet än att af dem uppbära ett visst arrendebelopp. Särskildt ber jag, beträffande den större eller mindre billigheten eller nödvändigheten att framlägga ett dylikt förslag, få påpeka att, om Riksdagen börjar lägga sig uti förhållandena mellan husbönder och tjenare å ifrågavarande boställen, den nödvändiga konsekvensen deraf blir, att Riksdagen äfven gör det på andra ställen och först och främst på sina öfriga egendomar, och då är det ej långt borta från steget att Riksdagen blandar sig äfven i den enskildes ekonomi. Öfvertygad att Utskottet ej haft för afsigt att beträda en sådan väg, fäster jag mig ej vid dess, lindrigast sagdt, besynnerliga motivering i utlåtandet och yrkar endast på rent praktiska skäl afslag å Utskottets hemställan, såsom afseende en för statens ändamål obehöflig åtgärd, ledande till förluster, om hvilka utlåtandets författare säkerligen icke haft något begrepp, då han skref detta förslag.

Herr *Aug. Börjesson* instämde med Friherre Ericson.

Herr *Abr. Rundbäck*: Vid genomläsningen af den motion, hvarom detta betänkande handlar, kände jag mig helt öfverraskad, och detta emedan jag knappast sett något djerfvare försök att underordna det allmännas rätt och bästa under den enskildes fördel. Genom den undantagslagstiftning, som här föreslås, skulle icke blott statens ekonomiska fördel af sina boställen förminskas, utan äfven blifvande arrendatorer af desamma förhindras att fritt disponera den arrenderade egendomen och efter eget tycke uppsäga sina underlydande och antaga arbetare, utan tvingas att bibehålla de förutvarande, antingen de finnas dugliga eller ej, antingen de äro för jordbrukets rationela skötsel behöfliga eller icke. Antingen de varit på bostället led efter led eller blott ett enda år. Arrendatorn skulle ock genom en dylik lag nödgas underkasta sig de vilkor, under hvilka torparen förut innehaft sin lägenhet, vare sig dessa vilkor äro för arrendatorn fördelaktiga eller ej, vare sig arrendebeloppen äro skäligen eller alltför låga. En dylik arrendator blefve på detta sätt den ende jordbrukare i Sverige, som icke fritt finge välja sina arbetare och efter eget tycke ordna sitt jordbruk, bunden som han blefve af anordningar från föregående tider.

Utskottet har icke desto mindre funnit motionen behjertansvärd, och, besynnerligt nog, enhälligt tillstyrkt bifall till densamma. De skäl. Utskottet härvid anfört, äro dock ganska märkvärdiga, och jag

Trygghad be-
sättning för
militieboställs-
torpare.
(Forts.)

ber att i korthet få anställa en liten kritik öfver desamma. På sidan 2 i utlåtandet säger Utskottet: "För Utskottet synes det sannolikt, att vid militieboställenas förestående utarrenderiug till den mest-bjudande, de å desamma bosatta åbor eller boställstorpare komma att blottställas för en behandling, mycket olika den, som dem vederfarits, då bostället, såsom hittills, öfverlåtits från en statens tjenare till en annan". Häre ligger å ena sidan ett erkännande, att de förre boställsinnehafvarne varit goda husbönder, men å andra sidan ett påstående, att de kommande arrendatorerna skulle blifva motsatsen; och anledningen till detta förändrade förhållande anser Utskottet ligga deri, att de nya husbönderna skulle anse arrendet för en affär, hvarpå de skulle göra den största möjliga vinst, och att de gent emot sina underhafvande endast skulle låta leda sig af egennyttan och vinningslystnad. Hvarifrån har Utskottet tagit sig anledning till en dylik målning? Känner väl Utskottet de blifvande arrendatorerna? Nej, det är ju omöjligt, utan Utskottet har måst låna denna beskrifning från de förhållanden, som nu äro, från naturen hos de arrendatorer, som nu finnas. Men då har väl ock Utskottet enahanda föreställning om arrendatorerna af andra boställen, så väl militie- och civila som ecklesiastiska samt om arrendatorer i allmänhet. Men är det så, att alla dessa arrendatorer äro blodsugare och uteslutande se på sin egen vinning, så är det icke nog att stifva en lag till förmån för torparne å militieboställena, utan då måste vi hafva en lag till skydd för alla personer af samma samhällsklass gent emot dessa hårda husbönder. Är det åter så, att förutvarande arrendatorer äro människor, såsom vi andra, med hjerta och samvete, då vet jag icke, hvarföre man skall antaga, att de blifvande arrendatorerna af militieboställena hafva andra egenskaper än öfriga arrendatorer och på grund deraf söka genom en undantagslagstiftning bereda skydd åt dessa arrendatorers torpare. Jag vet för öfrigt ej hvarföre man beträffande dessa arrendatorer, mera än om andra, skall rubricera såsom vinningslystnad deras sträfvan den att ur egendomen taga ut sitt dryga arrende samt erhålla sin bergning.

Utskottet säger vidare, att den blifvande arrendatorn endast af vinningslystnad skall säga upp sina underhafvande; men kan man ej tänka sig andra och bättre motiv härtill? Kan man icke tänka sig att en arrendator har uti hemmavarande söner och döttrar en sådan arbetsstyrka, att han dermed kan icke allenast bruka boställsjorden, utan äfven lägga förutvarande torp under gården. Kan man icke vidare antaga, att en rationel landthushållare finner med gårdens rätta skötsel förenligt att afhysa en och annan af de förra åboarne eller boställstorparne? Det hufvudsakliga motivet för staten att taga boställena från dem, som innehaft dem såsom löneförmän, var, att jorden derigenom hädanefter skulle blifva bättre skött till både direkt och indirekt vinst för det allmänna och den enskilde. Men skall man nu på detta sätt binda händerna på de blifvande arrendatorerna, då hade det varit så godt att bibehålla de gamla boställsinnehafvarne. Dessa hafva åtminstone varit goda husbönder; hvilket de nya icke blifva, enligt hvad Utskottet synes antaga.

Med hvad jag nu sagt, anser jag mig hafva visat, att Utskottet icke haft skäl på detta sätt utmåla de blifvande husbönderna, utan att Utskottet gjort sig skyldig till betydlig öfverdrift. Nu vill jag tillåta mig fästa uppmärksamheten på Utskottets uppfattning af ifrågasvarande boställstorpäre. Om dem heter här på två ställen, att "de uppfört sina bostäder å boställen tillhöriga aflägsna områden, som de med svett och möda uppodlat". Och vidare "att många af dem derjemte torde vara vid den ålder, att deras krafter icke tillåta dem *öfya till odling bryta upp en utmark*". Sålunda skulle det blott här vara fråga om nya lägenheter, för kort tid tillbaka upplåtna åt nuvarande innehafvare, hvilka derstädes verkställt odling. Men så är icke förhållandet; ty dessa torp kunna hafva funnits i mansåldrar. Dessutom får icke Utskottet föreställa sig, att ett militieboställe är en sådan fri mark, som t. ex. i Vestern i Amerika, der man kunnat upplåta stora sträckor till kolonier afsedda för fattigt folk, som der uppfört stuga efter stuga, bränt skogen och sålunda förstört bostället. Nej — ett boställe är här i landet tvärtom genom lag tillräckligt skyddadt för sådant. En boställsinnehafvare får icke upplåta mark efter sitt eget behag åt andra personer eller anlägga torp annat än med vederbörandes tillstånd och efter utsyning. Med afseende å militieboställena kan man således icke säga att der finnes en stor mängd backstugusittare, som sjelfve uppodlat jorden. Har sådant oskick ändock emot tydlig lag på något ställe inrotat sig, hör man icke genom någon lagstiftningsåtgärd befrämja detsamma. Möjligen finnes på ett och annat boställe någon gammal underhafvande, som från längre tid tillbaka uppfört sin egen stuga och sedermera af gunst och nåd der fått qvarbo. Sådant kan man dock icke tänka sig annat än med några få. Men ändock talar Utskottet om "denna fattiga samhällsklass". Dessa få underhafvande vid militieboställen skulle således utgöra en hel samhällsklass! Äro då dessa så olika andre torpare i riket, att man om dem kan säga att — såsom Utskottet yttrar — "det synes ögonskenligt att denna fattiga samhällsklass äfventyrar att nödgas taga tiggars stafven eller falla kommunen till last — så vida staten ej vidtager några åtgärder, som tillförsäkra dem ett skydd emot allt för hårdhänta arrendatorers vinningslystnad" eller såsom Utskottet på sista sidan anför "dessas ställning är sådan, att den medgifver ingen rubbning, utan att medföra total ekonomisk undergång". På detta sätt målar man här ut dessa underhafvandes ställning, oaktadt de hitintills blifvit väl behandlade! De hafva ingen annan resurs qvar efter uppsägningen än att gripa till tiggars stafven för att stappla fram till socknens fattigstuga! Är det då sant att man i vårt land ser skaror af sådana tiggare, hvilka förut varit underhafvande under arrendatorer? — nej, det är öfverdrift. I närvarande tid behöfver icke den arbetare, som blifvit på ett ställe uppsagd, taga tiggars stafven, ty han kan få arbete snart sagdt hvar som helst. Det är icke arbetsgifvaren, utan arbetstagaren, som nu för tiden bestämmer villkoren. Det heter vidare: "visst kan det anmärkas, att desse äro ej komma under andra förhållanden än som dagligen ega rum med torpare å privata egendomar". Detta finner jag helt naturligt, och då

Tryggad besittning för militieboställstorpäre.
(Forts.)

Tryggad besittning för militieboställstorpars.
(Forts.)

här icke finnes någon skilnad, så vet jag icke, hvarföre man skulle i lagstiftningen särskilja dem. Äro arrendatorerna på privata egendomar sådana blodsugare, som dessa arrendatorer af militieboställen antagas blifva, då bör det stiftas lagar för arrendatorer i allmänhet.

Nästa punkt i betänkandet innehåller ett mycket märkligt uttryck, mot hvilket jag anser att hela den svenska jordbrukande befolkningen bör protestera. "Om det så är", säger Utskottet, "bör dock staten ej genom sitt handlingssätt gifva ett dylikt missförhållande häfd". Förhållandet emellan husbönder och underhafvande kallas här *missförhållande*. Det skulle hafva mindre förvånat mig, om jag sett detta i en flygskrift, utgifven af någon folkuppviglare, men då jag ser ett dylikt uttryck användas af ett Riksdagens Utskott, hvilket sålunda proklamerar den satsen, att förhållandet emellan arbetsgifvare och arbetstagare i vårt land är ett missförhållande, då kan jag icke kalla detta annat än en öfverdrift, mot hvilken man måste protestera.

Sedan jag nu visat, att de skäl, som blifvit anförda för Utskottets förslag, i sak, ingenting innehålla, men äro en vådlig öfverdrift i språk, så tillåter jag mig gå ännu längre. Utskottet säger vid slutet af andra sidan, att det icke vill gå så långt som motionären; men ser jag på "klämman", så går det ännu längre. I motionen talas endast om *arbetarefamiljer*, hvilka skulle vid sina lägenheter bibehållas viss tid, "på tjugo år eller ock under deras lifstid", men i Utskottets hemställan heter det "att äbor eller boställstorpars må kunna tillförsäkras en ostörd besittning af sina lägenheter". Således innefattar Utskottets hemställan något mera. Vidare har motionären föreslagit, att arrendet icke skulle få uppdrivas till högre belopp än det förut utgjort, hvilket yrkande Utskottet äfven godkännt, då det hemställer, att besittningen skall fortfara mot skyldighet att fullgöra till arrendatorn förut åtagna förbindelser; men motionären har försigtigtvis tillagt, att arrendeafgifterna skola förskottswis betalas. Motionären har alldeles riktigt tänkt att, om dessa torpare påtvingas arrendatorn, så torde han icke på annat sätt få ut arrendet, än om det utgöres *förskottswis*. Detta vilkor har Utskottet emellertid uteslutit och således äfven i denna del gått längre än motionären.

Emellertid förefinnes det i denna fråga ännu en annan synpunkt, som Utskottet icke alls vidrört. Till skada för konsekvensen har Utskottet icke egnat någon uppmärksamhet åt den nuvarande hufvudarrendatorn. Denne man eller denna familj, som kunnat sitta i många år såsom innehafvare af en egendom, der dessförinnan far efter far, led efter led sutit, skall nu köras bort, utan att några undantagsförmåner medgifvas, oaktadt han kanske mest bidragit till boställets förkofran. Nej; det är blott de underhafvande, som Utskottet egnar sina särskilda omsorger.

På grund af hvad jag nu anført och då jag anser, att en underdånig skrifvelse i åsyftad riktning skulle blifva ett högst vådligt prejudikat för framtiden, så yrkar jag på det bestämdaste afslag å betänkandet.

Herr Lundström: Herr Talman, mine Herrar! Då jag nu ämnar yttra mig i ungefärligen samma anda om också icke precis i samma ändamål, som den siste ärade talaren, så vill jag först tillkännagifva, att jag i vissa delar är förekommen af honom, men anser mig böra påpeka åtskilliga andra förhållanden och skäl, som göra att jag måste motsätta mig det slut, hvartill Utskottet kommit. Först och främst förefaller det mig icke fullkomligt utredt, huruvida något större behof af skydd för i fråga varande personers rätt verkligen förefinnes; huruvida dessa personer utgöra, såsom motionären säger, tusentals familjer eller, såsom Utskottet anför, hundratals, eller måhända inskränker sig till några tiotal. Men om också sådana personer finnas — och jag vill antaga det — så hemställer jag, huruvida dessa innehafva sina lägenheter med sämre rätt än hvilken annan jordtorpare som helst på enskildes egendomar. Det är klart att boställsinnehafvaren icke kan upplåta lägenheten till sin underhafvande med bättre rätt än han sjelf innehar bostället, således icke på längre tid än han sjelf besitter detsamma. Den som innehar en lägenhet derå, är naturligtvis förberedd på att, när boställshafvarens besittning af bostället är ute, hans egea rätt att sitta kvar vid torpet på samma gång är slut. Skulle åter en boställshafvare vara nog oförsigtig att åt annan person upplåta en lägenhet på längre tid än hans egen besittningsrätt varar, så är det för mig åtminstone klart, att denne boställsinnehafvare lika med hvarje annan person är skyldig att ersätta den afträdande, därför att denne icke åtnjutit den rätt som honom tillförsäkrats. Nu har jag visserligen hört under hand uppgifvas, att det skulle finnas ett mycket talande skäl för bifall till Utskottets förslag, nemligen att en boställstorpare ej kan få kontraktet in-tecknad, på sätt det kan ega rum uti privata egendomar, men jag vill fästa Herrarnes uppmärksamhet på att, beträffande jordtorpare, det är ganska sällsynt, åtminstone inom mellersta Sverige, att sådana antagas på mer än ett år i sender, men om de undantagsvis antagas på flera år, tror jag att det finnes högst få jordbrukare, som tillåta, att ett sådant kontrakt får i deras egendomar in-tecknas, utan det är tvärtom mycket vanligt — jag har sett många sådana kontrakt — att deruti liksom i fråga om verkliga arrenden på flera år, uttryckligt förbehåll göres i kontraktet, att detsamma icke får i egendomen in-tecknas. Afven i detta fall är en boställstorpare således icke, med afseende på in-teckningsrätt i sämre ställning än de allra flesta torpare under enskilda egendomar. Nu säger Utskottet: "Utän tvifvel kommer flertalet af dessa åbors nya husbönder att anse arrendet för en affär, hvarpå de skola göra den största möjliga vinst". Detta är till en viss del redan bemött af den förre ärade talaren, men vi skola komma i håg en särskild omständighet i afseende på de nya arrendena, nemligen att de äro föreslagna att gälla för en tid af minst 20 år, och det förändrar betydligt förhållandet i så mätto, att den som på så lång tid arrenderar jorden, behöfver icke afse en så hastig vinst af egendomen, som då egendomen innehafves på så oviss tid som hittills varit förhållandet. Således tror jag att i dessa arrenden ligger snä-

Tryggad besittning för militieboställstorpare.
(Forts.)

Trygghad be-
sittning för
militeiboställ-
torpare.
(Forts)

rare en större garanti mot de befarade missbruken än i de vilkor, hvarpå indelningshafvande nu äro tillförsäkrade desamma.

Den förra talaren har redan fäst uppmärksamheten derpå, att Utskottet gått lika långt om icke längre än motionären i sitt förslag, och i detta fall öfverensstämmer jag med honom, men jag vill fästa uppmärksamheten på att om nu detta är förhållandet, de skäl som Utskottet här anfört icke hålla stånd. Utskottet säger: "En sådan bestämelse eller föreskrift blefve en frestelse till missbruk. Boställsinnehafvare skulle då kort innan han lemnade bostället upplåta åt den person, han ville gynna, större eller mindre del af jorden mot en afgift, som icke i någon mån motsvarade den erhållna fördelen". Detta skulle enligt Utskottets tanke blifva förhållandet, om motionärens förslag vunno bifall; men jag hemställer, om det icke blefve lika stor frestelse till missbruk, om Utskottets förslag godkännes, ty Utskottet föreslår att det borde tillses, "huruvida å kronans boställen, som skola utarrenderas, de å desamma bosatta åbor eller boställstorparna må kunna tillförsäkras en ostörd besittning af sina lägenheter, mot skyldighet att fullgöra till arrendatorn förut åtagna förbindelser". Om detta Utskottets förslag gillas, så uppkommer derigenom, enligt min tanke, en lika stor frestelse till missbruk i så måtto, att boställsinnehafvare i sista stund, mot mycket låg arrendeavgift, kunna upplåta vissa lägenheter och åboarne få sedan sitta kvar orubbade mot att de fullgöra de stadgade villkoren.

Jag finner detta Utskottets utlåtande, i det skick det nu föreligger, ganska väldigt och af den beskaffenhet, likasom saken i allmänhet, att jag helst skulle vilja yrka afslag å alltsammans; men dels föreställer jag mig möjligheten af att i vissa undantagsfall det kan finnas en del åbor eller torpare på boställen, som lefva under de af motionären omnämnda svåra och behjertansvärda förhållanden, och dels fruktar jag, att, sedan ett Utskott tillstyrkt en underdånig skrifvelse i ämnet, detta jemte andra omständigheter, kan föranleda en stor del af Kammarens ledamöter, att anse det en sådan skrifvelse är af behofvet påkallad, och om så är förhållandet, kunde man riskera, att, om icke något annat förslag till skrifvelse, som, om jag så får uttrycka mig, är oskadligare, föreligger, ett förhastadt beslut kan af Kammarerna fattas. Det är af denna anledning, som jag tager mig friheten föreslå den förändring i ordalagen uti den af Utskottet föreslagna skrifvelsen, att klämman skulle lyda: "att Riksdagen i underdånig skrifvelse anhåller, det Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande, huruvida vid utarrendering af kronans militieiboställen särskilda åtgärder i ett eller annat fall kunna vidtagas i syfte att förekomma, att de å dessa boställen nu bosatta åbors eller jordtorparens ekonomiska bestånd äfventyras"; och vågar jag vördsamt yrka, att Kammarerna, med afslag å Utskottets hemställan, måtte bifalla hvad jag sålunda föreslagit.

Herr Adlersparre: Herr Talman! Mine Herrar! Kunde hvassa ord skära igenom kött och ben, så blefve det ett förfärligt blodbad inom det stackars Tredje Tillfälliga Utskottet i denna Kammarer; men

ord, bara ord, om än de smattra och spraka, äro lyckligtvis icke så farliga. Detta till den ärade ledamoten på vexiöbanken, som nyss hade ordet.

För att nu så graciöst som möjligt upptaga frågan och svara, tillåter jag mig förklara, att inom Utskottet insåg man nog att det skulle medföra svårigheter vid militieboställets utarrenderande att tillförsäkra boställstorparne något slags säkerhet, men någon synnerligt stor betydelse tillerkände man dock ej dessa svårigheter. Nog låter det sig göra att boställsdirektionerna eller de som finge sig utarrenderingen uppdragen vid densamma tillförsäkrade boställstorparne åtminstone ett par års ostörd besittning af deras lägenheter, likvisst mot skyldighet för dem att fullgöra de onera, som efter en föregående värdering kunde för dem blifva bestämda. Utskottet säger därför också i klämman: "— — *hurvida*, det är *i hvad mån*, å kronans boställen, som skola utarrenderas, de å desamma bosatta äbor eller boställstorpare må kunna tillförsäkras en ostörd besittning af sina lägenheter — —". Dessa torpare skulle i sådant fall erhålla åtminstone någon tid att se sig om efter andra lägenheter, om den nye arrendatorn förvägrade dem att kvarblifva på bostället. Anledningen hvarför Utskottet ansåg denna åtgärd behöflig, var den att man tänkte sig *möjligheten* — ty något positivt har Utskottet i det afseendet visst icke yttrat, hvilket af utlåtandet synes — att de ifrågavarande torparne skulle kunna komma ut för en hårdare godtycklighet hos arrendatorerna hädanefter än hittills, då de varit beroende endast af statens tjenstemän. Om man icke vill tillerkänna statens tjenstemän mera humanitet och välvilja för sina underhåfvande än t. ex. främlingar, som vistas i landet endast för att förvärfva penningar, så nödgas man väl åtminstone medgifva att de förra i följd af sin samhällsställning och andra förhållanden äro tvungne att vara mera känsliga för den allmänna opinionens tryck, hvilken utgör ett korrektiv mot ganska många missbruk. Utskottet ansåg vidare, att staten i sina åtgöranden bör visa något mera storsinhet och mera välvilja mot sina fattiga, än hvad förhållandet någon gång kan vara — jag påstår icke att så alltid inträffar — med den enskilde egendomsegaren. Och, mine Herrar, jag beder eder ihågkomma en annan sak. Då fråga är om en annan samhällsklass, yrkas högljuddt att staten bör gifva efter, då billigheten det fordrar. Staten har i ett annat fall trädt emellan då nöden hotat. Hvarför skulle staten nu undandraga sig att med en jämförelsevis ringa uppoffring hjälpa sina fattiga boställstorpare?

Sådan var uppfattningen af denna sak inom Utskottet. Den är måhända oriktig; men hvad jag dock bestämdt vågar tro, är att den icke förtjent det hänsynslösa klander, som ledamoten från Vexjö behagat vältra mot Utskottet. För egen del erkänner jag gerna, att jag i frågan icke eger någon lokal- eller specialkännedom, men måhända — vare detta sagdt med all skyldig vördnad — är förhållandet sak samma med den ärade ledamoten midt öfver. Äfven medgifver jag gerna, att man kan ledas för långt af undsende för dessa fattiga arbetarefamiljer, men jag tror att det vore tiofaldigt värre om en självskhet, som endast tänker på sig sjelf och sina likar, här döfvade

Tryggad besittning för militieboställstorpare.
(Forts.)

*Tryggad be-
sittning för
militieboställs-
torpare.
(Forts.)*

billighetens fordringar. Frågan är i min tanke behjertansvärd och väl förtjent af Kammararens uppmärksamhet och pröfning, men alldeles icke lämplig för ett sådant öfverkok och sådana sarkasmer och sådant hän, som det, vi här fått höra.

Som sagdt, jag har icke i saken någon lokal- eller specialkän-
dom, utan underkastar mig villigt Kammararens beslut, ehvad det må
blifva, och gerua instämmer jag uti det af den näst föregående tala-
ren framställda förslaget.

Herr Lyttkens: Då jag begärde ordet, skeddle detta med anled-
ning af det utan tvifvel något för skarpa bedömande af Utskottets
hemställan, detsamma rönt af talaren på vaxibänken. Det synes
tydligt, att Utskottet i sina motiv ledts af en vacker känsla att
skydda en samhällsklass, som måhända någon gång varit underkastad
förtryck och hård behandling. Jag tror dock att denna känsla, så
riktig och så välment den än må vara, dock icke i detta fall behöfver
anlitas. Den siste talaren tänkte sig att ifrågavarande samhällsklass
skulle kunna handlost när som helst kastas på backen. Detta hind-
ras dock af bestämmelserna i vår nu gällande allmänna lag, ty dessa
åbor och torpare ega lika väl som alla andra jordbrukande torpare
och arrendatorer, rätt till åtnjutande af laga fardag; kunna alltså ej,
såsom siste talaren yttrade, ögonblickligen vrakas från sina lägenhe-
ter och hemman. Förhållandet på landsbygden är för öfrigt nu mera
sådant att en arbetare, förutsatt att han är en skicklig sådan och
värd att taga vara på, behandlas med all möjlig omsorg och icke be-
höfver frukta för att drivas bort, ty jordbrukaren måste för att få
arbetskrafter till sitt jordbruk, mot en sådan iakttaga ett godt och
omsorgsfullt behandlingssätt. Men om Utskottets förslag blifver lag,
så uppstår stor förlust för statsverket, ty för dessa hemman och lägenheter
har till följd af den korta och obestämda arrendetiden ej kunnat be-
talas så högt arrende som vid en längre och bestämd arrendetid derå
kan erhållas. Öfverlåtes nu ifrågavarande hemman och lägenheter på
lifstid eller evärdelig besittningsrätt för det hitintills afgifna arrendet,
så få de nuvarande innehafvarne en storartad gåfva uti skilnaden
emellan den hitintills gifna arrendesumman och den som under andra
vilkor i afseende på arrendetiden kunnat betingas. Om nu åbor och
torpare å militieboställena skulle erhålla en sådan förmånsrätt, så in-
ser jag ej, hvarför icke åbor och torpare på kronans öfriga egen-
domar äfvenledes skulle kunna pretendera att få samma rättighet
och att principen sedan utsträcket allt längre och längre. Hvarthän
det skulle föra behöfver jag ej frambälla.

Af de skäl, som nu framhållas, nemligen att i fråga varande sam-
hällsklass ej har att befara ett sådant förtryck, som Utskottet och
motionären antydt, att de genom lag äro tillförsäkrade åtnjutande af
laga fardag, att de, om de äro ordentliga och dugliga arbetare, ej be-
höfva falla fattigvården till last, ännu mindre behöfva taga till den
förbjudna "tiggarsafven", att de ej hafva någon slags rätt till evär-
delig besittning af kronoegendomen, så får jag, med erkännande af

det menniskovänliga i Utskottets syfte, dock yrka rent afslag å såväl Utskottets förslag som motionen i ämnet.

*Tryggad besittning för militieboställs-
torpare.
(Forts.)*

Herr Sjöberg: Jag tillåter mig att yttra några ord i denna fråga, ehuru en föregående talare redan framställt det yrkande deri, hvartill äfven jag slutligen vill komma.

Jag kan på sätt och vis upprepa den näst föregående talarens ord, då jag, lika med honom, tror, att den ärade motionären i främsta rummet och Utskottet sedermera varit ledda af ren menniskokärlek, motionären, då han framkommit med sitt förslag, och Utskottet, då det utvecklats detsamma på sätt som skett. Men jag tror också, att denna menniskokärlek kommit något på villovägar; och det är därför samt för att framhålla några synpunkter för frågans utredning, äfvensom för att, om möjligt, förkorta en, såsom mig synes, onödig diskussion, som jag begärt ordet. Jag kan sålunda icke gilla de öfverdrifter i frågan, som å ena eller andra sidan gjort sig gällande; utan jag vill endast framställa den så enkel som den för mig visar sig. Då frågar jag: hvad vill man vinna med den föreslagna framställningen till Kongl. Maj:t? Man måste väl, föreställer jag mig, förutsätta en förberedande undersökning, innan Kongl. Maj:t kan utfärda någon författning i ämnet — ty en sådan skulle väl komma att utfärdas. Kongl. Maj:t skulle väl uppställa de grunder, hvarefter i vissa förutsatta fall borde förfaras, — ty hvarken motionärens eller Utskottets mening har väl varit, att allehanda löst folk, som nu sitta på militieboställena, fortfarande skulle bibehållas der —; sådana grunder för en längre besittningsrätt till torpen, skulle kunna hemtas af, till exempel, den längre tid, hvarunder dessa senare innehafts och det odlingsarbete, som å dem blifvit nedlagdt, med flera omständigheter, och med stöd deraf skulle väl den eller de, som borde verkställa den af Utskottet antydda värderingsförrättning, gå till väga. Nu är ju gifvet, mine Herrar, att en sådan författning skulle komma att ingå i en mängd enskildheter, och icke kunna tagas så lätt som Utskottet synes haiva föreställt sig. Vidare är ju påtagligt, att den särskilda undersökningen, som, efter hvad jag föreställer mig, skulle förrättas af kronofogde eller länsman med biträde af två nämudemän, skulle erfordra betydlig tid och, hvad säkert är, högst betydlig kostnad. Nu har emellertid, på grund af Kongl. Maj:ts beslut, Arméförvaltningen redan vidtagit förberedande åtgärder för boställenas utarrendering. Efter hvad jag har mig bekant, äro från chefsenbetena vid indelta regementen och corpser infordrade yttranden i ämnet redan inkomna; och vid sådant förhållande skulle ju den föreslagna skrifvelsen till Kongl. Maj:t, om den af Riksdagen komme att aflåtas, afbryta hela det nu pågående förberedande arbetet för militieboställenas utarrendering. Detta kan väl icke, föreställer jag mig, vara Andra Kammarens mening. Jag medgifver, att det mycket väl låter tänka sig, att i särskilda, af Utskottet antydda fall, personer kunna komma att blifva lidande; men det är omöjligt, mine Herrar, att staten vid alla sådana enskilda fall kan ingripa och stifta lag därför: och är det nu så olyckligt, att fattigvården på ett eller annat

Tryggad be-
sittning för
militieboställs-
torpare.
(Forts)

ställe blifver mera betungad, än förut genom utarrendering af dessa boställen, så kan det tyvärr icke hjälpas. Äro åter de personer, om hvilka nu är fråga, arbetsföra, så får väl antagas, att de i dessa tider, då det är brist på arbetare, utan några så synnerligen stora svårigheter skola komma att användas af de blifvande arrendatorerna eller på annat håll finna arbetsförtjenst. Sålunda, huru jag än ser saken, synes den icke böra föranleda till någon åtgärd från Riksdagens sida. Jag medgifver, att det förslag, min medbroder till venster framställt, är mera antagligt än Utskottets hemställan, men då det går i ungefärligen samma syfte, samt jag, såsom jag redan antydtt, är benägen för rent afslag å den senare, så förenar jag mig med dem, som yrkat att detta må blifva Kammarens beslut.

Herr Johan Jönsson: Då jag väckte denna motion, trodde jag sannerligen icke att den skulle komma att röna så starkt motstånd inom denna Kammar. Innan jag afgaf densamma, samtalade jag i ämnet med många ledamöter så väl i denna som i Första Kammaren, och alla erkände, att motionen vore behjertausvärd samt att staten borde göra något i den riktning som i motionen omämnas. Då nu Utskottet varit så nådigt och tillstyrkt mitt förslag, hade jag knappast väntat att detsamma skulle blifva så skarpt klandradt som nu blifvit händelsen af en talare från Wexjö. Emellertid får jag väl trösta mig dermed, att det icke är första gången denne talare med ifver uppträder mot sådana förslag som icke falla honom på läppen. Jag skall emellertid icke mycket fästa mig vid denne talares anmärkningar utan blott i få ord angiiva de grunder, hvarifrån jag i mitt förslag utgått.

Jag känner speciellt att i vårt land, åtminstone i den provins jag tillhör, finnas militieboställen som äro utarrenderade åt danskar, hvilka drifvit bort torpare från de lägenheter de förut inuehaft, så vida dessa torpare icke velat gå in på att öka på sina arrendeafgifter.

Hellre än att blifva utkastade på bar backe hafva dessa torpare nödgats foga sig efter de nya boställsinnehafvarnes vilja. Det är just på denna grund jag väckt mitt förslag, och jag kan ej tro annat än att staten både kan och bör göra någon ringa uppoffring för att bereda dessa torpare i någon mån billigare vilkor än de nu hafva. Jag har därför föreslagit, att de under tjugu år eller ock för lifstid skulle bibehållas vid sina lägenheter emot det att de till arrendatorn förskottsvis betalte sina arrendeafgifter. Om detta förslag bifölles, så visste torparne redan på förhand hvad de hade att rätta sig efter och kunde icke så godtyckligt som nu sker drifvas från hus och hem. Vid sistlidne riksdag beviljades två millioner för aflösning af indelta arméens fardagsår, och nu vill man hafva bort dessa torpare från militieboställena. Är det då icke skäl, att Andra Kammaren medgifver afståndet af en underdånig skrifvelse derom, att något betryggande arrangement i afseende å dessa torpares besittningsrätt till dessa lägenheter vidtages?

Här har vidare blifvit ifrågasatt, huruvuvida dessa åbor hafva sina kontrakt intecknade. Nej, visst icke, ty de hafva icke rättighet dertill, och sålunda sitta de kvar på lägenheten endast så länge boställsinnehafvarens tjenstetid räcker, och vid hvarje ombyte af innehafvare måste de skaffa sig nytt kontrakt.

Då jag nu hört att Utskottets ordförande icke längre håller på Utskottets hemställan utan med afstående deraf förenar sig i det förslag som en annan representant på stockholmsbänken under diskussionen framställt, så ber äfven jag att, med afstående från mitt i motionen framställda yrkande, få förena mig i nyssnämnda förslag.

Jag slutar med att yrka bifall till det af Herr Lundström framställda yrkandet.

Friherre Lagerfelt: På samma skäl, som förut blifvit anförda af Friherre Ericson, vill äfven jag yrka afslag å det föredragna utlåtandet.

Sedan jag begärde ordet, hafva två talare, Herrar Lundström och Sjöberg, yttrat sig i frågan, och de åsigter de uttalat delar äfven jag; men det finnes ännu ett ganska viktigt skäl för ett afslag, hvilket ännu icke blifvit under öfverläggningen framhållet, om man nemligen ser saken från statens synpunkt. Jag har mig bekant, att en representant från Dalarne väckte motion om borttagande af optionsrätten vid utarrendering af militieboställen, och denna motion har blifvit väckt, ganska välbetänkt, i afsigt att bereda staten så stor arrendeafgift af dessa boställen, som möjligt. Men, om vi nu tänka oss, att Utskottets kläm skulle antagas, hvad blefve följden deraf? jo, helt enkelt den, att goda boställen, för hvilka vid en auktion eljest skulle bjudas ett ganska högt arrende, i följd af nu ifrågasatta undantagsförhållande skulle betinga endast en ringa penning i arrendeafgift.

På grund häraf och då, efter mitt förmenande, all giltig grund saknas för det antagande att de blifvande arrendatorerna af militieboställena skulle så behandla sina underhafvande, som motionären och Utskottet förutsatt, tillåter jag mig yrka afslag på Utskottets ifrågavarande hemställan.

Herr Westerdal: Då jag deltagit i Utskottets beslut, tillåter jag mig yttra några ord, belysande frågan med ett exempel, hemtadt från verkligheten.

I den socken, som jag tillhör, finnes ett militieboställe, der tre arbetarefamiljer med vederbörande indelningssinnehafvares tillåtelse uppfört bostäder åt sig. För omkring sex år sedan öfvertogs bostället af en ny innehafvare, som fann det icke med sin fördel förenligt att hafva fasta arbetare, hvarför han vid af- och tillträdesynen yrkade på att dessa familjer skulle borttaga sina bostäder, och de ålades äfven af synerätten att göra detta. Nämnde innehafvare kvarblef emellertid icke vid bostället mera än ett år, då en annan tillträdde detsamma. Denne hade råkat i stor förlägenhet huru han

Tryggad be-
sättning för
militieboställ-
torpare.
(Forts.)

skulle fått folk att sköta bostället, om berörda personer afflyttat, och var derföre ganska nöjd att synerättens beslut ännu icke gått i verkställighet och gjorde naturligtvis under sådana förhållanden icke heller någonting deråt. Efter någon tid blef han i skrifvelse från vederbörande chefsembete, troligen med föranledande af förfrågan från Arméförvaltningen, anmodad att låta synerättens beslut bringas till verkställighet, och han blef också, fastän mot sin vilja, nödsakad att gå in till Konungens Befallningshafvande med begäran härom.

Häraf framgår, att det kan vara af vigt att hafva bofasta arbetare äfven å boställen, och derför har jag jemväl från denna synpunkt biträdt Utskottets förslag.

Skulle så vara att Utskottet icke träffat rätta ordalagen, så kan ju förslaget, för ändring i sådant hänseende, återremitteras. Emellertid tala många skäl för att icke denna fråga må kastas under bordet, och då jag är öfvertygad att hvarje rättskaffens jordegare, när han säljer eller utarrenderar sin egendom, icke underlåter tillse att hans arbetare icke utsättas för alltför våldsamma rubbningar, så har jag ansett, att staten äfven borde i fråga om dess egendomar sådant iakttaga. Skulle Kammaren derför vilja återremittera frågan, har jag för min del ingenting deremot att erinra.

Herr Rylander: Jag erkänner villigt den välvilja, som ligger i denna motion och Utskottets nu afgifna betänkande, och jag tror mycket säkert att rent menskliga känslor åstadkommit båda, men jag kan icke för min del biträda det slut, hvartill motionären och Utskottet kommit, emedan derigenom, efter mitt begrepp, skulle uppstå alltför stora förvecklingar. Här skulle en arrendator få en torpare, som han aldrig kunde skilja sig ifrån. Han ruinerade skogen, arrendatorn ser det, hans hustru och barn se det, men man kan icke lagligen öfverbevisa honom. Han tager bort hägnaden och förstör gärdesgårdar, och samma förhållande, man måste behålla honom! Staten skulle göra alltför stora upppoffringar, om Utskottets förslag bifölles. Dessutom tror jag att det vore mycket oklokt af Riksdagen att fatta ett sådant beslut, ty, om jag icke missminner mig, beslöts vid förra riksdagen att optionsrätt vid nya boställsarrenden skulle upphöra, och det vore icke välbetänkt att fatta ett deremot stridande beslut.

Jag kan icke annat än på det varmaste afstyrka bifall till Utskottets betänkande.

Herr Törnfeldt: Jag skulle hafva varit böjd för att biträda motionärens och Utskottets menniskovänliga förslag, om de nöjt sig med att fordra detta för dem, som hafva egna hus, men, då så icke är, kan jag icke förorda förslaget.

Herr Uhr: Icke heller jag kan biträda detta förslag och det af det enkla skälet, som förut har framhållits, att om så väl åbor som torpare skulle, på sätt Utskottet föreslagit, bibehållas vid sina lägenheter, huru skulle då arrendena utgå? Jag är öfvertygad derom att en blifvande arrendator icke skulle gifva ett öre mera i arrende än

den förutvarande betalt. Derföre kan jag ej lemna mitt bifall till förslaget.

Medan jag har ordet ber jag att få framställa en vänlig anhållan till Herrarne på skånebanken att de vilja vara så nådiga och kosta på sig ett eller par steg till talareplatsen, ty det är annars alldeles omöjligt för oss häruppe att höra hvad de hafva att säga, i synnerhet som deras dialekt bidrager att försvåra uppfattningen af deras yttranden, och dock är det så många af dem som vi så gerna ville höra. Jag skulle derföre vara särdeles tacksam om de ville efterkomma denna min begäran.

*Tryggad be-
sättning för
militieboställs-
torpare.
(Forts.)*

Herr Johan Jönsson: Jag ber att få upplysa, att min mening är att förslaget endast skulle afse dem som hafva egna bostäder.

Herr Lundström: Då jag nu af några talare och bland dem motionären sjelf hört att mitt förslag skulle hafva bättre utsigt att vinna framgång om det afsåge personer, hvilka äro på bostället i egna hus bosatte, och motionären till och med sjelf förklarar, att hans mening icke varit någon annan samt jag slutligen sjelf finner uttrycket "åbor eller boställstorp" något tvetydigt, ber jag få göra den ändring i mitt förslag, att det kommer att afse endast i egna hus boende personer. Förslaget skulle då få följande lydelse:

att Riksdagen i underdånig skrifvelse anhåller, det Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande huruvida, vid utarrendering af kronans militieboställen, särskilda åtgärder i ett eller annat fall kunna vidtagas i syfte att förekomma, att de å dessa boställen i egna hus nu bosatte personers ekonomiska bestånd äfventyras.

Herr Törnfeldt: Sedan nu den siste värde talaren formulerat förslaget på annat sätt, så ber jag att få instämma med honom.

Herr Abr. Rundbäck: Jag ber endast att med ett par ord få tillkännagifva, att jag med mitt förra uppträdande icke hade för afsigt att ifrågasätta de varma och människovänliga känslor, som dikterat utskottsförslaget. Jag har endast velat framställa några anmärkningar i afseende å den i motiveringen förekommande öfverdrift i orden. Det aktade namn, som står under betänkandet, utgör en tillräcklig borgen för det redbara syftet. Jag har endast velat till protokollet omnämna detta.

Herr Sven Nilsson i Österslöv: Då för mig är alldeles uppenbart, att dessa ifrågavarande arrendatorer icke skulle komma i sämre ställning till staten, än de komma till en tillträdare som innehar bostället några få år, och således, menkligt att döma, är angelägen om att pressa ut så mycket som möjligt af sina arrendatorer, så tror jag det icke vore skäl att biträda en sådan skrifvelse, utan får jag yrka afslag å Utskottets förslag.

Öfverläggningen var slutad. Efter upptagande af de meningar,

*Tryggad be-
sittning för
militieboställs-
torpare.
(Forts.)*

som derunder blifvit framställda, gaf Herr Talmannen först proposition på bifall till Utskottets förslag samt derefter, i enlighet med nyssberörda meningar, dels på afslag å nämnda förslag, dels på yrkandet att, med afslag å Utskottets hemställan, Herr Lundströms ändringsförslag, sådant detsamma i hans senare anförande blifvit formuleradt, måtte bifallas, dels ock slutligen på återremiss; och förklarade Her Talmannen sig anse propositionen på afslag vara med öfvervägande ja besvarad. Votering blef då begärd och, sedan till kontraposition antagits Herr Lundströms förslag, skedde omröstning enligt en nu uppsatt och af Kammaren godkänd så lydande voteringsproposition:

Den, som afslår hvad Andra Kammarens Tredje Tillfälliga Utskott hemställt i utlåtandet N:o 4 (i samlingen N:o 6),

röstas ja;

Den, det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har Kammaren, med afslag å Utskottet hemställan, för sin del beslutit, att Riksdagen skall i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande huruvida, vid utarrendering af kronans militieboställen, särskilda åtgärder i ett eller annat fall kunna vidtagas i syfte att förekomma, att de å dessa boställen i egna hus nu bosatte personers ekonomiska bestånd äfventyras.

Röstsedlarne sammanräknades och visade 118 ja mot 42 nej hvadan Utskottets hemställan blifvit afslagen.

§ 6.

*Ang. gemen-
sam skoldrägt
för elementar-
läroverkens
lärjungar.*

Föredrogs Andra Kammarens Tredje Tillfälliga Utskotts utlåtande N:o 5 (i samlingen N:o 7), med anledning af Herr Nyblæus' motion om införande af en gemensam skoldrägt för lärjungarne i elementarläroverkens högre klasser.

Motionärens förslag gick derpå ut, att Riksdagen skulle hos Kongl. Maj:t i underdånig skrifvelse anhålla, att en enkel och ändamålsenlig skoldrägt, helst i öfverensstämmelse med Kongl. sjökrigsskolans, måtte för de högre elementarläroverkens 2:ne öfversta klasser fastställas, dock med medgifvande af dispens derifrån för dem, som af särskild anledning sådant önska, samt med tillåtelse för lärjungarne i elementarläroverkets lägre klasser, att denna drägt anläggas och begagna; och hade i förevarande utlåtande Utskottet hemställt, att berörda motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föraleda.

Herr Lindmark anförde: Herr Talman! mine Herrar! Jag tror visserligen att flertalet ledamöter inom denna Kammareanse detta ämne af

alliför ringa vigt, och det är ledsamt att taga till ordet, då man tror att ett sådant intyck är i Kammaren rådande. Men jag kan icke underlåta att yttra den tro, att denna motion har en större betydelse än man i allmänhet vill tillerkänna densamma, ty detta ämne erinrar om den gamla satsen, att små orsaker kunna hafva stora verkningar.

Ang. gemensam skoldrägt för elementarläroverkens lärjungar.
(Forts.)

Till en början vill jag förklara, att jag icke tror att det af motionären åsyftade ändamål kan vinnas på det sätt motionen är uppställd, och motionären får ursäktas mig om jag säger, att Utskottet vid detta förhållande icke gerna kunnat komma till annat resultat, än hvartill det nu kommit, emedan motionären enligt min åsigt icke har med sitt förslag gått nog långt.

För det andra vill jag påpeka att de militäriska skäl, som ligga till grund för motionen, af mig sättas i sista rummet. De skäl, som för mig gälla, äro först att en gemensam skoldrägt jemnar förhållandet mellan den fattige och den rike och hindrar de utbrott af den personliga fåfängan, som uppstå derigenom att en fåfäng yngling af svaga föräldrar lemnas tillfälle att genom sin klädedrägt stå framför sina fattigare kamrater. Dylikt uppväcker afund, enär, såsom man vet, ungdomens tankar äro mycket riktade åt det yttre, hvarigenom denna olägenhet blifver inom läroverken ännu mera märkbar, helst den, mest hos de högre klassernas lärjungar, framkallar ett begär till efterrapning, som hos ungdomen bör förekommas.

En annan sak af icke ringa vigt är det goda disciplinära inflytande som en gemensam skoldrägt har på ungdomen. Ty en uniform eller gemensam för alla lika drägt medför alltid hos skolynglingen känslan af ansvar för sitt uppförande och uppmärksamhet på sig sjelf, som vanligen inverkar mycket godt på uppförandet hos den corps, för hvilken uniformen är stadgad. Utskottet anser dock att det bör stå »i hvarje skolstyrelses skön att inom sitt område på frivillighetens väg införa den lika beklädnaden för skolungdomen.»

Men jag tviflar på, att det skulle gå lätt att få en sådan förändring införd, åtminstone i Stockholm, ty det är tänkbart, att föräldrar, hvilka icke vilja göra sig reda för hvad saken innebär, kunde vara motvilliga mot att sända sina barn i dylika skolor, så att det skulle kunna inträffa, att läroverk med för öfrigt godt anseende kunde drabbas af misstroende.

Emellertid anser jag att det icke vore olämpligt att hos Kongl. Maj:t hemställa önskligheten af en dylik uniforms anläggande. Jag behöfver näppeligen påpeka, att flestades i utlandet, t. ex. i Frankrike, förekommer en dylik uniform, och är ej heller alldeles okänd här i Sverige; ty vid Örebro högre elementarläroverk har man infört en sådan uniform, och jag tror att lyxen ibland skolungdomen derstädes icke så obetydligt motverkats härutaf. Jag påminner mig, huruledes man i min barndom vid gymnasiet i Linköping begagnade den s. k. gymnastiskappan, och huru i dess gråa veck torparensonen ansåg sig vara lika god karl som de rikare ynglingarne.

Emellertid är jag, såsom jag redan antydt, uti en punkt icke af samma åsigt som motionären; ty han har, besynnerligt nog, icke velat att den lika beklädnaden skulle vara obligatorisk, utan att undantag

Ang. gemensam skoldrägt för elementarläroverkens lärjungar.
(Forts.)

derifrån kunde få ega rum. Men skall en sådan beklädnad begagnas, måste den vara obligatorisk, eljest leder den icke till sitt ändamål.

De militära skälen för ifrågavarande förändring äro, såsom jag redan sagt, för mig jemförelsevis obetydliga; men den tid torde komma, då de obligatoriska vapenöfningarne i skolorna utsträckas, och äfven för sådana torde anläggandet af en lika beklädnad icke sakna betydelse. Emellertid skulle jag för min del vilja hemställa om en förändring af klämman i motionen, så att den finge denna lydelse: Att Riksdagen ville i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande, huruvida det icke skulle vara nyttigt och ändamålsenligt att en enkel och likformig klädedrägt blefve fastställd för eleverna vid rikets elementarläroverk, under vilkor att en dylik klädedrägts anläggande blefve obligatoriskt för samtliga eleverna.

Jag anser, som sagdt, att mindre vigt ligger i de militära skälen; och jag håller tvärtom före, att detta förslag går i en demokratisk riktning. Jag yrkar bifall till mitt förslag och afslag å Utskottets hemställan.

Friherre Lagerfelt: Då jag är till större delen förekommen af den föregående talaren, vill jag blott tillkännagifva, att jag i allo instämmer i den af honom gjorda hemställan. Jag gör det dels af samma skäl som han haft, och dels emedan jag dessutom tror att en besparing skulle genom ifrågavarande åtgärd uppkomma. Utskottet har sagt, att »äfven om en reglementerad uniform för skolgossarne blefve i ekonomiskt hänseende något känbar, hvilket är att befara» o. s. v. För min del hyser jag en alldeles motsatt åsigt härutinnan: ty, enligt hvad jag från Örebro har mig bekant, kan den derstädes antagna enkla och ändamålsenliga dräkt anskaffas för ett ganska billigt pris.

Deremot vill jag påpeka det ogynsamma förhållande, som tyvärr eger rum vid åtskilliga läroverk, att nemligen gossar om 12 till 13 års ålder förekomma i dyrbar beklädnad. Jag ber att få anmärka, att jag i detta afseende har både erfarenhet och insigt. Jag har också efter emottagande af Herr Nyblæi motion gjort mig underrättad om den ungefärliga kostnaden för en snygg och enkel beklädnad, och jag har jemfört denna kostnad med kostnaden å den klädedrägt, som vanligen bäres af lärjungarne i våra elementarläroverk, der den ene ynglingen tyvärr ofta söker på detta sätt öfverglänsa den andre.

Dessa skäl synas mig vara så viktiga, att jag för min del skulle anse det för en riktig välgerning för föräldrar och målsmän, om, genom en enkel drägts införande i skolorna, de blefve befriade från onödiga depenser. Deremot anser jag att man, med hänsyn till det sätt, hvarpå för närvarande skolungdomens kläder åstadkommas, hos lärjungarne grundlägger begäret efter lyx, hvilket redan i skolans högre klasser framlyser. Man får nemligen stundom se ynglingar i en dräkt, som bättre skulle anstå en statens tjänsteman, och denna dräkt efterapas naturligtvis af dem, som icke hafva råd, utan sålunda nödgas skuldsätta sig. Jag anser emellertid skuldsättning vara så skadlig, att det vore alltför lyckligt, om ett förslag sådant som herr Lind-

marks blefve antaget. På grund häraf yrkar jag bifall till detsamma och afslag å Utskottets hemställan.

Ang. gemensam skoldrägt för elementarläroverkens lärjungar.
(Forts.)

Herr A. P. Danielsson: Då jag, sedan motionerna kommit från trycket och blifvit utdelade, genomläste dem, syntes den nu föreliggande mig besynnerligast af dem alla, och att det vore önskligt om så få motioner som möjligt i detta syfte väcktes.

Det förefaller mig ganska egendomligt, när motionären i sin motivering yttrar: »Den för alla lika beklädnaden blefve ett riktigt uttryck af den gemensambetsanda, hvarförutan ett verkligt kamratskap icke finnes, och hvilken, hvar helst den verkar, gifver det hela kraft och sammanhållning och höjer den enskildes moraliska styrka». Detta gäller visserligen här endast om skolpojkar. Men det är ju kanske möjligt att man framdeles skulle vilja utsträcka tillämpningen deraf äfven till oss, och då skulle enligt motionärens tanke här blifva rådande »sammanhållning» och »gemensambetsanda». Jag tror det dock icke.

Jag anser det emellertid vara att gå allt för långt, då man vill stifta lagar om huru man skall kläda sig, vare sig för oss eller våra barn. Det ligger således, enligt min tanke, icke så stor betydelse uti denna motion, som man sökt framhålla, och jag får ännu en gång förklara, det jag anser det vara önskligt att vi erhålla så få motioner som möjligt i detta syfte.

Ty om motionärens förslag skulle blifva lag, erfordrades först, enligt min tanke, att hvar och en, som den gälde, hade lika stor förmögenhet, och således kunde åstadkomma en dylik beklädnad utan känbar uppoffring; men då sådant icke gerna hvarken nu eller framdeles kan blifva förhållandet, förefaller det mig alltså vara riktigast att afslå motionen och bifalla hvad Utskottet hemställt.

Herr Toll: Jag vill icke vara mångordig efter den mängd yttranden, som afgifvits till förmån för motionärens förslag.

För min del kan jag ej finna någon oegentlighet i att, såsom motionen åsyftar, söka utverka ett kungligt påbud om lika klädedrägt för skolungdom, då redan genom allmänna författningar gymnastiska och militäriska öfningar i skolorna blifvit påbjudna och motionen endast åsyftar ett fullföljande af samma system. Jag framhåller detta så mycket mera, som antagligt är, att, i händelse en ny arméorganisation blifver införd, fordringarne i afseende å skolundervisningen i dessa ämnen, blifva ännu mera skärpta.

För öfrigt har motionären nyttjat ord, i hvilka Utskottet instämt och hvilka synas mig vara särdeles beaktansvärda. »Den gemensamma beklädnaden,» yttrar motionären, »jemnar kamratskapet mellan den fattige och den rike,» och dessa ord synas mig innebära en så fullständig sanning, att de väl förtjena att beaktas, likasom de orden att »den motverkar flärd och fåfänglighet.»

Vidare anför motionären, att en gemensam beklädnad »kan åstadkomma stor ekonomisk besparing.» Detta skulle då blifva möjligt derigenom, att, om de nödiga materialerna anskaffades i större skala, de kunde fås för billigare pris.

Ang. gemensam skoldrägt för elementarläroverkens lärjungar.
(Forts.)

Utskottets motivering synes mig dessutom mera tala för bifall till än för afslag å motionen, då det i utlåtandet heter att "den lika klädseln utan tvifvel medför sin nytta, särdeles med hänsyn till bevakandet af ordningen, då skolungdomen befinner sig utom skolrummen." Och äfven detta torde väl vara värdt att beakta.

På grund af hvad jag sålunda anført får jag förena mig med de talare, som yrkat bifall till motionen och afslag å Utskottets hemställan.

Herr Gumælius: Jag är icke någon stor vän af ett öfverdrivet uniformerande, men jag är dock till en viss grad vän af skoluniformer, och detta på grund af den erfarenhet man vunnit i Örebro, hvilken erfarenhet jemväl blifvit åberopad så väl af motionären som af Utskottet. Begagnandet af skoluniform vid högre elementarläroverket i Örebro är emellertid fullkomligt frivilligt. Den infördes för några år sedan af en gymnastiklärare (hvilken sedermera varit krigsminister.) I början anlades den af en och annan, men efterhand blef bruket mera allmänt, och för närvarande begagnas den nästan fullständigt af de mellersta klasserna, och af de lägsta klasserna temligen allmänt. I den högsta klassen deremot, der uniformens begagnande, enligt motionärens förslag, skulle särskildt påbjudas, börjar en och annan lärjunge visa mindre benägenhet för att bära densamma, och detta skulle tvifvelsutän ännu mera blifva förhållandet, om sjökrigsskolans uniform skulle, såsom i motionen föreslagits, tagas till mönster, då den för ynglingar, som äro långa och mycket utväxta, torde vara mindre ändamålsenlig.

Jag tror följaktligen att Utskottet haft goda skäl att afstyrka bifall till motionen om tvungen uniformering för skolungdomen, och ehuru den framdeles kan blifva lämplig, när Herr Törnfeldts eller någon annans förslag om införandet af tvungna och mera omfattande vapenöfningar i skolorna blifvit antaget, torde det dock nu vara bäst att låta saken utveckla sig på frivillighetens grund. Ett ytterligare skäl derför är att t. ex. sjökrigsskolans prydliga uniform, som torde passa väl för ungdomen i hufvudstaden, hvars behof i detta hänseende motionären, såsom sjelf hufvudstadsbo, sannolikt främst afsett, kanske icke fullt lämpar sig för ungdomen i landsorten, och föreställer jag mig, att det vore bättre att hvert läroverk på sitt håll finge bestämma sig i ifrågavarande hänseende.

Jag yrkar bifall till Utskottets förslag.

Herr Törnfeldt: Herr Lindmark yttrade något om de ljustgrå hängkapporna, som begagnades vid Linköpings gymnasium. Jag, som icke heller är obekant med dem, vet att de just icke voro mycket smakfulla. Pojkarne sågo ut som små tomtegubbar i dem. Emellertid hade drägten, så ful den var, det goda med sig, att den hindrade de ynglingar, som hade lust och tillfälle dertill, att uppträda som sprättiga petitmaitres och modelejon, hvarigenom den på visst sätt åstadkom jemlikhet mellan gymnasisterna. Och samma goda ver-

kan tror jag att det nu förevarande förslaget, om det vinner Riksdagens bifall, skall hafva.

Mig förefaller det besynnerligt att Utskottet, ehuru det gillar motionärens syfte och till och med prisar hans förslag såsom godt, likväl drager sig för att antaga detsamma. Det tyckes som om Utskottet nästan litet smått skämts för skraddareyrket. Det hade Utskottet icke behöft, utan gerna kunnat gripa till saxen. Jag ifrågasätter härmed visst ingen dyrbar uniform; men en enkel sådan, passande och smakfull, genom hvars införande jag verkligen tror att ej mindre vissa af motionären uppgifna fördelar skulle vinnas, än äfven åtskilliga af honom anförda olägenheter undanrödjas. Det kan för öfrigt icke dröja länge tills vi få insigt om att landets ungdom måste öfva sig i vapnens bruk, och då åtminstone blir det väl nödvändigt att föreskrifva en gemensam dräkt för densamma.

Jag yrkar bifall till Herr Lindmarks förslag och afslag å utlå-tandet.

Herr Liss Olof Larsson: Jag vågar hemställa till Kammaren, huruvida det verkligen kan vara lämpligt att den längre uppehåller sig vid en så obetydlig fråga som denna. Ett genomläsande af diskussionsprotokollet skulle, om vi längre diskutera dylika rent af barnsligheter, utan tvifvel gifva osökt anledning till den förmodan, att vi sakna annan sysselsättning här vid Riksdagen.

Motionären säger, att innan man gör anspråk på att en högre officer skall kasta sina granskaude blickar på en trupp af skolungdom, bör dock måhända åt denna gifvas allt det militäriska skick, som kan vara passande och ändamålsenligt. Det militäriska skicket hos ungdomen skulle således bestå i att den får uniform! Ja, jag beklagar visserligen att den högre militären anser det under sin värdighet att kasta en blick på skolungdomen innan den fått uniform; men jag anser att vi böra finna oss deri, om så verkligen är förhållandet, hellre än att besluta den nu föreslagna skrifvelsen. Och hvad uniformen vidkommer, så tror jag att man i landet med mycket blandade känslor tidt och ofta sett dessa meddelanden i tidningarne om generalorder och cirkulärer rörande än tillsatsen af några fransar, än förändring i snitten af rocken eller benkläderna o. d. Nu felades blott att vi också finge Kongl. cirkulär upplästa från predikstolarne i landets kyrkor om huru skolgossarnes rockar, byxor och dylikt skulle tillskåras. Det vore sannerligen mycket uppbyggligt, men nog synes det mig som om det vore att gå för långt i enskildheter. Det är en sak, som väl bör blifva deras omsorg, hvilka bekosta skolgossarnes kläder, och som vi icke behöfva besvara Regeringen med att lemna föreskrifter om. Jag tror verkligen att både Regeringen och Riksdagen hafva viktigare frågor att sysselsätta sig med än denna och yrkar, på grund af hvad jag nu anfört, bifall till Utskottets förslag.

Häruti instämde Herr *C. Ekman*.

Herr Sven Nilsson i Österslöv: Jag delar fullkomligt den siste talarens önskan att öfverläggningen i denna fråga måtte blifva så kort

Ang. gemensam skoldräkt för elementarläroverkens lärjungar.
(Forts.)

Ang. gemensam skoldrägt för elementarläroverkens lärjungar.
(Forts.)

som möjligt, och ännar nu derföre också yttra mig mera kortfattadt än han. Jag finner denna motion vara hvarken besynnerlig eller, såsom äfven här yttrats, barnslig. utan att tvärtom en god och riktig tanke ligger på botten af densamma. Att hos Kongl. Maj:t begära föreskrifter i detta fall anser jag deremot mindre lämpligt, emedan jag tror att hvad som med motionen äsyftas, nemligen införandet af gemensam uniform i skolorna, bäst kan vinnas på frivillighetens väg, om sådant i öfrigt befinner behöfligt och ändamålsenligt.

Jag yrkar för den skull bifall till Utskottets förslag.

Herr Adlersparre: Jag har begärt ordet med anledning af en högt ärad talares bakom mig anmärkning mot ett uttryck i Utskottets utlåtande. Han sade nemligen att förhållandet är alldeles motsatsen mot hvad Utskottet framhållit, då det säger att den lika uniformeringen måhända skulle medföra ökade kostnader. Anledning till en dylik förmodan af Utskottet finnes dock, och jag tror det icke vara så säkert att Utskottet deri misstagit sig. De flesta familjefäder använda nemligen sina aflagda kläder för sönerns behof. Föreskrives nu, såsom motionären föreslår, att skolungdomen skall begagna t. ex. blå drägt, sådan som sjökrigs-skolans elever bära, så duger ju icke mer den svarta rocken eller de gråa benkläderna eller den rutiga västen.

Efter hvad jag hört, så begagnas vid Örebro läroverk, der en gemensam uniform är på den fria öfverenskommelsens väg införd, denna uniform icke längre i de högre klasserna, och detta af det naturliga skälet, att, då ynglingen är vid slutet af sin lärokurs och beredd att lemna läroverket, föräldrarne icke vilja bestå honom en ny uniform, som snart blir mindre lämplig. Den gemensamma skoldräkten afläggas derföre i sjetta och sjunde klasserna. Jag tror således icke att man kan med bestämdhet påstå att Utskottet misstagit sig, då det såsom skäl mot en gemensam skoluniform anført, att den snarare skulle medföra ökade kostnader, än verka motsatsen.

Beträffande skolungdomens militära öfningar, så anser jag att för desamma det icke är behöfligt att uniformera *hela* skoldräkten. Enligt min tanke vore det tillfyllest att vid hvarje skola fastställdes modell för en blus, en lifrem och en mössa, hvilken enkla anordning nog kunde ega rum på frivillighetens väg. Icke finner jag det lämpligt för Riksdagen att blanda sig i denna obetydliga fråga, som den lugnt kan öfverlåta åt Kongl. Maj:ts afgörande.

Herr Westerdal: Villigt lyssnande till Herr Liss Olof Larssons uppmaning att icke längre än behöfligt är uttänja diskussionen, vill jag endast härmed förklara, att, enligt min uppfattning, Utskottet lemnat motionen allt det erkännande den förtjenar. Beträffande åter den föreslagna skrivelsen till Kongl. Maj:t anser jag, äfven om Riksdagen skulle besluta en sådan, det vara tvifvel underkastadt, om Kongl. Maj:t rimligen kunde utfärda en lag i detta hänseende, hvarigenom föräldrar, med eller mot sin vilja, skulle nödgas förse sina barn med *en viss* beklädnad. Med tilläg jemväl af detta skäl, finner jag mig föraulften yrka bifall till Utskottets hemställan.

Herr Uhr: Jag ber att få instämna med den siste värde talaren, likasom med Herr Gumælius, hvilka uttalat de åsichter i frågan, som jag till alla delar hyser. Med anledning af Herr Törnfeldts uppträdande kan jag emellertid ej underlåta att nämna, att det förefaller mig besynnerligt, att den, som förr alltid varit en förkämpe för borttagandet af alla uniformer, till och med de civila, nu deremot uppträder till försvar för motionärens förslag.

Vidare anser jag mindre lämpligt att besvara Kongl. Maj:t, såsom det föreslagits, med en skrifvelse i denna obetydliga sak. Enligt min tanke må det stå skolungdomen fritt att kläda sig efter eget tycke: och vilja skolans elever anlägga lika drägt, så kunna de ju göra det utan någon lagbestämmelse derom. Örebro elementarläroverk är ju derpå ett exempel. Från min skoltid minnes jag väl, att man ofta gick helt och hållet utan rock under uniformskappan, men detta var ej en följd af något lagstadgande, utan skedde helt frivilligt. För min del kan jag ej heller rösta för någon lagbestämmelse i detta afseende och yrkar derföre bifall till Utskottets hemställan

Herr Alb. Staaff: Jag skall i denna fråga yttra endast några ord. Jag kan nemligen ej underlåta att erkänna, att motionen i fråga har ett godt syfte, men instämmer på samma gång med Herrar Gumælius och Sven Nilsson i Österslöf deruti, att den åsyftade reformen bör åstadkommas frivilligt och utan något lagstadgande. Jag kan ej neka, att jag, under den tid jag såsom lärare såväl i landsorten som i hufvudstaden haft tillfälle lära känna ungdomen, kommit till den erfarenhet, att begäret efter en prydlig utstyrsel alltför ofta intager många yngling, men jag tror ock, att detta begär kan motverkas, fastän det bör ske inifrån. Och om å ena sidan det är godt för de rike att i detta afseende vara likstälde med de fattige och tvärtom, kan det å andra sidan vara nyttigt för den rike godsegarens och den högre embetsmannens söner att se den fattige torparens, fastän klädd i sin grofva vadmalsdrägt, likväl med flit i studier och godt uppförande vinna försteget framför sina kamrater. Frågan kan, enligt min tanke, ses från många synpunkter, och otvifvelaktigt är att motionen har ett ädelt syfte. Jag tror emellertid, att detta kan lika väl ernås på frivillig väg, isynnerhet i skolornas högre klasser och vid de tillfällen, då ungdomen sysselsättes med militärofningar, i hvilka fall jag, i likhet med motionären, anser den lika beklädnaden för skolungdomen vara angelägnast.

Herr Werner Ericson: Herr Liss Olof Larssons erinran att talarne i denna fråga borde beflita sig om så korta föredrag som möjligt för att ej onödigt upptaga Kammararens tid, skulle jag önska blefve mera praktiskt tillämpad af andra, än såsom skett af samme talare, och jag ville derföre tillråda en hvar af blifvande talare att ej följa Herr Liss Olof Larssons exempel i detta hänseende, enär, efter beräkning af den tid hans anförande räckte, diskussionen möjligen skulle kunna räcka ännu 8 à 9 timmar.

Ang. gemensam skoldrägt för elementarläroverkens lärjungar.
(Forts.)

Ang. gemensom skoldrägt för elementarläroverkens lärjungar.
(Forts.)

Herr Gjerling: För min del kan jag ej annat än gilla de Herrars åsikter, hvilka afstyrkt motionärens förslag, och ber, för att ej onödigtvis behöfva uppehålla tiden, att få instämman med Herr Adlersparre, tilläggande att, enligt min tanke, allt för stor och onödig kostnad för skolungdomen i afseende på klädedräkten skulle uppstå, om motionärens förslag af Riksdagen bifölles, hvarföre jag yrkar godkännande af Utskottets hemställan i denna punkt.

Herr Törnfeldt: Med anledning af Herr Uhns yttrande ber jag få nämna att jag, vid behandlingen af frågan om uniform för militärerna, ingalunda yrkat att densamma skulle afskaffas, utan endast att den ej skulle vara så luxuös, lysande och dyrbar, att endast rika personer kunde egna sig åt denna bana. Jag har ej heller någonsin yrkat borttagandet af uniformer i allmänhet, utan blott af det onödiga guldsmidet och dyrbarheten.

Beträffande Herr Adlersparres erinran, att i skolor, der gemensam beklädnad varit antagen, lärjungarne i de högre klasserna underlåto att anskaffa ny sådan, enär de snart skulle från läroverket afgå, vill jag påminna, att man ju äfven för universitetens ungdom kunde föreskrifva en dylik uniform, hvarigenom det hindret skulle förfalla.

Herr Nyblæus: Jag undrar i sanning icke på att här ropas på proposition, ty diskussionen synes redan hafva blifvit något långdragen, men, såsom motionär, anser jag mig dock uppfordrad att yttra några ord. Det synes mig som om Utskottet i hufvudsak är af samma tanke som motionären, ty det heter i betänkandet: »Utskottet uppfattar till fullo motionärens fosterländska syfte, att medelst uniformeringen, i den mån densamma förmår, redan under skolåren söka förbereda lösningen af dagens stora fråga, den nemligen att hvarje medborgare måste ikläda sig skyldigheten af fäderneslandets försvar». Nu kan det visserligen också sägas, att vapenöfningar i skolorna kunna försiggå utan uniform. Vi se, att vapenöfningar onekligen försiggå inom elementarläroverken och icke hafva så ringa utsträckning der som vissa Herrar tyckas föreställa sig. Vapenöfningarne pågå nemligen 4 å 5 års tid under 8 eller 10 veckor om året, hvarill komma icke heller så obetydliga målskjutningsöfningar. Jag erkänner att detta låter sig göra utan uniform, men att en ändamålsenlig och enkel beklädnad är passande för dessa vapenöfningar, torde ej kunna bestridas, och huru olägenheter skulle uppstå genom att i skolan införa en enkel och ändamålsenlig beklädnad — ty något annat är icke föreslaget — har jag svårt att inse. Det är icke fråga om att införa några grannlåter i uniformsväg, utan motionen har endast afsett att få en så enkel och ändamålsenlig beklädnad som möjligt och att derigenom vinna åtskilliga fördelar på de grunder jag sjelf anfört och såsom flere talare intygat. Denna gemensamhetsanda, som åsyftas genom motionen, är en vigtig och onekligen stor sak, och att ett uttryck deraf ligger i den lika beklädnaden kan icke bestridas. Minst skulle jag hafva trott, att representanten från Dalarne, som sjelf med

så mycken heder bär leksandsuniformen, skulle finna så barnsligt att man påyrkar en gemensam beklädnad för skolungdomen.

Utskottet tillstyrker i sjelfva verket motionen i motiveringen, men anför såsom skäl för afslag, att uniformeringen blefve i ekonomiskt hänseende kånbar. Nu kan jag ej förstå, huru en enkel beklädnad skulle blifva dyrare än den som icke är det och, om dråkten blir gemensam för samtliga elementarläroverken, uppstår det förhållande, att materialerna skulle kunna tillverkas och säljas för särdeles godt pris, hvarföre också, enligt min uppfattning, skolungdomen på detta sätt skulle blifva bäst klädd och för billigaste priset. Detta Utskottets argument håller således icke heller streck. Slutligen anför Utskottet, att "det icke kan för sin del tillstyrka Riksdagen att aflåta en underdånig framställning i en sak, som, om den ej är af alltför underordnad vikt för en skrifvelse till Kongl. Maj:t, dock kan verkställas utan något Riksdagens åtgörande". Men detta är visserligen ingen så ringa eller obetydlig sak. Elementarläroverken äro i och för sig mycket betydande för den allmänna bildningen, och hvad som bidrager till god anda och god ordning inom elementarläroverken torde väl hafva den betydelse, att Riksdagen derom må aflåta en skrifvelse till Kongl. Maj:t. Måhända har Riksdagen afgifvit underdåniga skrifvelser i frågor af mindre betydelse än denna.

Ang. gemensam skoldrägt för elementarläroverkens lärjungar.
(Forts.)

Jag yrkar afslag å Utskottets förslag och bifall till min motion.

Sedan öfverläggningen förklarats slutad, gåfvos propositioner, i öfverensstämmelse med de yrkanden, som förekommit, nemligen dels på bifall till Utskottets hemställan, dels på afslag å samma hemställan och bifall i stället till motionärens förslag, dels ock slutligen på bifall till det förslag Herr Lindmark under öfverläggningen framställt; och som den förstnämnda af dessa propositioner blef med öfvervägande ja besvarad, hade alltså Utskottets förslag bifallits.

§ 7.

Föredrogs och lades till handlingarne Stats-Utskottets utlåtande N:o 17, i anledning af Kongl. Maj:ts skrifvelse angående Sala silfververks ränteersättningsfonds tillstånd och förvaltning under år 1873.

§ 8.

Föredrogs och bifollos Stats-utskottets utlåtanden:

N:o 18, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition om eftergift till förmån för husmannen Jöns Eriksson i Harhult af kronans rätt till danaarf efter enkan Karna Beugtsdotter från Östra Skräflinge; samt

N:o 19, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition om eftergift till förmån för H. A. Thomsson i Öströ af kronans rätt till danaarf efter enkan Boel Thomsson från Båstad.

§ 9.

Ang. restitution af bränvinstillverkningsafgift.

Företogs dernäst till behandling Stats-Utskottets utlåtande N:o 20, i anledning af väckt motion angående restitution till Fabriksidkaren J. S. Svensson af bränvinstillverkningsafgift.

Beträffande berörda motion, som inom denna Kammare afgifvits af Herr C. E. Hjelm, hade Utskottet hemställt att densamma ej måtte af Riksdagen bifallas.

Herr Hjelm begärde ordet och anförde: Herr vice Talman: Den motion, jag haft äran väcka, kan möjligen tyckas vara af nog enskild beskaffenhet att göra Riksdagen besvär med, men i sjelfva verket eger den en nationalekonomisk betydelse, och jag vågar derföre några minuter upptaga Kammarens tid i denna fråga.

För några år sedan sökte några patriotiska personer att tillgodogöra renlaf vid bränvinstillverkningen, men försöken utföllo icke i pekuniärt afseende tillfredsställande. Ingen torde bestrida att det ur nationalekonomisk synpunkt hade varit en stor vinst för landet, om försöken kröntes med framgång och man lyckats använda det såsom alldeles värdelöst betraktade materialet "renlaf" till bränvinstillverkning, hvarigenom äfven en mängd fattiga qvinnor och barn kunnat erhålla arbetsförtjenst. Skrifter utgäfvo i ämnet, men det visade sig att, när de personer, som utgifvit skrifterna, sjelfva skulle i stort tillämpa uppfinningen, de gjorde känbara förluster. Nu har Utskottet såsom skäl för afstyrkandet af motionen anført att dylika frågor om restitution som denna förr varit föremål för Riksdagens pröfning, men icke vunnit bifall. För så vidt jag kan erinra mig, har verkligen vid föregående riksdagar ifrågasatts om restitution af tillverkningsafgift för bränvin, men det har icke då varit fråga om renlafsbränvin utan om bränvin, tillverkad af hvitbetor, ett vida dyrbarare jordbruksalster, som kräfver god jord och mycken omvårdnad under växttiden, under det renlaven eller renmossan växer vild på en mark, som icke är underkastad — ja till och med är omöjlig för — kultur.

Emellertid tyckes bränvinstillverkning af renlaf numera i det närmaste hafva afstannat i vårt land, men icke så i Finland. Utskottet upplyser dock att den möjligen ännu försiggår på ett eller annat ställe och att om den också ej lemna någon vinst, den åtminstone bär sig. Hvarföre? Helt enkelt emedan man hemtat erfarenhet af sina föregångares misstag och metoden haft tillfälle att utveckla sig. Hvad här ifrågavarande fabrikant beträffar, kom han oförvållandes att vid sina försök med tillverkning af renlafbränvin göra en förlust af 21,000 kronor. Han var beroende af en medhjelpare, en brännmästare som skulle förestå bränningen, men icke hade erforderlig skicklighet. Uti tillverkningsafgift hade han inbetalt förskottsvis 1,800 kronor, men då ingen bränning blef af för denna del af tillverknings-skatten, synes det billigt, att han får restitution på afgiften.

Men saken har åtminstone för mig en vida djupare betydelse än ett vanligt fordringsanspråk. När vetenskapen tid efter annan gör uppfinningar, är det ej ovanligt att de, som först bryta fältet för praktiskt användande, blifva utsatta för stora förluster. Ser man nu att de, som våga sig in på dylika experiment, göra stora ekonomiska upptäckningar, och derjemte erfara att staten icke ömmar för deras sak, deras förluster, så blir den naturliga följden att kapitalet och arbetskraften afskräckas från vidare försök att bryta nya vägar för den mänskliga industrien, och jag tror ej att ett sådant resultat är för det allmänna gagneligt. Med sorg har jag de sista åren iakttagit att man genom likgiltighet från statsmakternas sida nära nog qväst en annan industri, nemligen hvitbetssockerullverknigen, i dess linda och andra missgrepp i den riktningen kunna komma efter. Åtgärder, som afskräcka kapitalet och arbetskrafterna från försök att i landet tillskapa nya förvärfskällor, böra icke af statsmakterna vidtagas, utan tvärtom böra Konung och Riksdag understödja alla sträfvanden i denna riktning.

Detta är åtminstone min åsigt, och jag yrkar af denna anledning bifall till min motion.

Herr Danielsson: Sedan jag sökt någorlunda sätta mig in i nu föreliggande fråga genom att med uppmärksamhet läsa dels sjelfva motionen, dels Stats-Utskottets utlåtande, har jag för min del kommit till den åsigten, att mannen i fråga blifvit ett offer för sin idé att tillverka bränvin af ett så ovanligt och för det ändamålet hittills så föga använt material som renlafven. Han var den förste, som började att bedriva denna tillverkning i stor skala. Uppfinningen var då nyss gjord och således naturligtvis ej heller så noga känd, som den sedermera blifvit; och följden deraf blef, som nämndt, att han på fabriktionen i stället för vinst kom att lida endast förlust. Att denna i förhållande till hans ekonomiska ställning varit ganska betydlig, visar sig af ett motionens bilagd, af vederbörande notarius publicus bestyrkt intyg, enligt hvilket fabrikanten på tillverkningen gjort en förlust af icke mindre än 21.000 kronor. Utskottet anser, att någon restitution af den för undertillverkningen erlagda skatten ej bör beviljas, dels därför att dylika framställningar af Riksdagen förut ej bifallits på den grund att fabrikanterna ej saknat tillfälle att erhålla kännedom om lämpliga tillverkningsmetoder, dels därför att något skäl, hvarföre Riksdagen denna gång skulle afvika från sin i detta hänseende hittills följda praxis, ej blifvit anfördt af motionären eller eljest förekommit. Men Utskottet synes härvid icke hafva tagit i öfvervägande att orsaken, hvarför tillverkningen ej uppgått till den anmälda kvantiteten, ej varit att söka i någon försunlighet hos fabrikanten att göra sig de nya tillverkningsmetoderna till godo, utan i den omständigheten att apparaterna för tillverkningen ej voro så konstruerade som de borde hafva varit, för att den anmälda bränvinskvantiteten skulle under den bestämda tiden kunnat hinna åstadkommas. Vid sådant förhållande torde billigheten också kräva, att Riksdagen återlemnar fabrikanten den för undertillverkningen erlagda

*Ang. restitu-
tion af brän-
vinstillverk-
ningsafgift.
(Forts.)*

*Ang. resti-
tution af brän-
vinstillverk-
ningsafgift.
(Forts.)*

afgiften, i synnerhet då härtill kommer att beloppet är så ringa, att någon nämnvärd minskning i statens inkomster derigenom ej skulle uppstå. Andra Kammaren har ej heller, så vidt jag vet, haft för sed att vägra rättvisa åt så billiga fordringar, som den nu ifrågavarande.

Jag anser mig böra tillägga, att jag för min del ej har något det ringaste enskilda intresse i saken. Hvad jag sagt har endast varit förestafvadt af känslan utaf hvad jag för min del ansett rätt och billigt.

På nu anförda skäl hemställer jag vördsamt om afslag å Stats-Utskottets förslag och bifall till motionen i frågan.

Herr Aug. Pettersson: Jag är af en motsatt åsigt mot den näst föregående talaren. Han sade, att det förnämsta skälet för bifall till motionen vore, att den ifrågavarande bränvinstillverkaren icke hade haft sin tillverkningsredskap ändamålsenligt konstruerad, utan derigenom råkat att i stället för vinst af produktionen erhålla endast förlust. Men samma förhållande både kan inträffa och har inträffat med många andra tillverkare af bränvin. Skulle Riksdagen bevilja den nu ifrågavarande bränvinsfabrikanten den af Herr Hjelm begärda restitutionen, så skulle man således hafva gifvit ett ganska farligt prejudikat; ty alla andra som gjort förlust på denna tillverkning, därför att de använt dåliga apparater, skulle i sådant fall naturligtvis på samma skäl som han framställa liknande anspråk, hvilka man för konsekvensens skull måste bifalla, och de belopp, hvilka då komme i fråga att efterskänkas, blefve säkerligen långt mera känbara för statskassan än det hvarom nu är fråga.

För min del kan jag således icke tillstyrka bifall till motionen, utan yrkar afslag å densamma och bifall till Stats-Utskottets hemställan.

Herr Per Nilsson i Espö: Herr Talman! Mine Herrar! Stats-Utskottets hemställan i detta utlåtande med anledning af Herr Hjelm's motion talar, efter min mening, alldeles tillräckligt för sig sjelf, och jag skall således inskränka mig till att helt enkelt yrka bifall till densamma.

Herr Hörnfeldt: Jag begärde ordet hufvudsakligen därför, att jag icke kunde märka att någon af ledamöterna i Stats-Utskottets i komstafdelning var i Kammaren närvarande, då utlåtandet föredrogs, i hvilket fall jag naturligtvis ej hade behöft yttra mig. Emellertid finner jag nu några ledamöter af ifrågavarande afdelning tillstådes, hvilka bättre än jag kunna föra Utskottets talan, i fall något sådant verkligen behöfves, hvilket jag dock för min del icke tror vara fallet. Dylika framställningar som motionärens hafva nemligen alltid hittills blifvit af Riksdagen afslagna. Det skulle därför verkligen hafva tagit sig ganska besynnerligt ut, om Stats-Utskottet, på en enskild motionärs framställning, hade tillstyrkt den nu ifrågavarande eftergiften. Hade

något skäl för restitutionen verkligen förefunnits, så tror jag dessutom för min del, att Begeringen hade dragit försorg om framläggandet af en Kongl. proposition i ämnet med dertill hörande utredning af detsamma, då hvar och en också bättre än som nu varit förhållandet skulle hafva kunnat bedöma, huruvida det hade varit skäl att bifalla framställningen. För det närvarande, då förslaget utgått från en enskild riksdagsman och ej från Kongl. Maj:t, som i frågor sådana som denna måste anses för den enda fullt tillförlitliga auktoriteten, tror jag deremot icke att det är skäl att bifalla detsamma. Detta äfven af den orsaken, att, såsom en föregående talare påpekat, ett farligt prejudikat derigenom skulle vara lemnadt, hvilket man sedermera skulle önska aldrig hafva blifvit gifvet.

Jag anhåller således om bifall till Stats-Utskottets hemställan.

Herr Ola Månsson: För min del tror jag verkligen icke, att det förhållande, som här föreligger till vårt afgörande, innebär någonting symnerligt ovanligt. Det händer nemligen ej sällan — och särskildt under detta år har man haft tillfälle att göra en dylik erfarenhet — att under det produktprisen i allmänhet varit höga, har bränvinspriset genom konstlade medel mer och mer nedgått, och att bränvinstillverkarne nästan allmänt förlora på sin vara, men detta får väl anses som deras ensak. Så äfven hvad den nu ifrågavarande tillverkaren beträffar. Att han för sin fabrikation begagnat en annan råvara, än som vanligen användes, inverkar, efter min åsigt, alldeles icke på förhållandet; han kunde välja, så väl som alla andra producenter, hvilken råvara han behagade, risken måtte i alla fall vara lika stor för honom som för kamraterna. Att, såsom representanten för Öland yttrade, han skulle hafva på tillverkningen tillsatt 21,000 kronor, anser jag för min del icke gerna möjligt på en så ringa tillverkning som den i fråga.

Jag anhåller om bifall till Stats-Utskottet förslag.

Herr Danielsson: Jag skall endast be att få upplysa Herr Ola Månsson att, om han vill genomläsa motionen och det dervid fogade af notarius publicus utfärdade intyg, han deraf skall finna, att fabriksidkaren Svensson verkligen på sin ifrågavarande bränvinstillverkning förlorat 21,000 riksdaler. Dessutom ber jag att få säga Herr August Pettersson, att orsaken, hvarföre en dylik förlust uppstått varit den, att jäsningprocessen vid bränvinstillverkning af renlaf varit helt annan än vid dylik tillverkning af spannmål. Så t. ex. har jag på enskild väg fått veta, att genom jäsningens långsamhet 10 proc. sprit utgått med dranken. Detta har jag ansett mig böra upplysa.

Härmed var öfverläggningen slutad; och blef, sedan propositioner gifvits, i enlighet med de yrkanden som förekommit, Utskottets hemställan af Kammaren bifallen

Ang. ändring i
förrordningen
om kyrko-
stämma.

§ 10.

Föredrogs Lag-Utskottets utlåtande Nr 4, i anledning af väckt motion om ändring af 23 § i Kongl. Förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd den 21 Mars 1862.

Uti den motion i detta ämne, som afgifvits af Herr *J. N. Biesert*, och i hvilken motion tre af denna Kammars ledamöter instämt, var föreslaget, att ofvannämnda § i kyrkostämmoförordningen skulle erhålla följande förändrade lydelse:

“Kyrkoherden eller den hans embete förestår, eller ock annan prestman, som han för något tillfälle kan dertill förordna, är i kyrkorådet ordförande.

I den annex- eller kapellförsamling, vid hvilken särskild ständig prestman finnes anställd, skall han föra ordet, när kyrkoherden eller den, som hans embete förvaltar, ej är i stämman tillstädes.

Ledamöter i kyrkorådet äro församlingens kyrkovårdar samt så många i kyrkostämma valde, för gudsfruktan och nit kände män, som församlingen finner lämpligt utse.

Ledamöter i skolrådet äro församlingens kyrkoherde eller den hans embete förestår samt så många i kyrkostämma valde, för nit om skolväsendet kände män, som församlingen finner lämpligt utse.

Skolrådet väljer inom sig ordförande och vice ordförande.

I så väl kyrkorådet som skolrådet må ledamöternes antal, ordföranden inberäknad, icke understiga fem.

Ledamöterna i kyrko- och skolråden väljas för fyra års tid.“

Utskottet, som, på anförda skäl, funnit sig icke kunna tillstyrka bifall till denna motion, hade i anledning af densamma ansett sig böra ånyo framlägga det förslag i förevarande ämne, som af Utskottet vid förra riksdagen framställdes, och hvilket, godkänt af Första Kammaren, då blef af Andra Kammaren förkastadt med allenast en rösts öfvervigt. I öfverensstämmelse med berörda förslag hade alltså Utskottet hemställt:

dels att Riksdagen ville för sin del besluta, att 23 § i Kongl. Förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd den 21 Mars 1862 skall erhålla följande förändrade lydelse:

“Kyrkoherden, eller den hans embete förestår, eller ock annan prestman, som han för något tillfälle kan dertill förordna, är i kyrkorådet ordförande.

I den annex- eller kapellförsamling, vid hvilken särskild prestman finnes anställd, skall han föra ordet, när kyrkoherden, eller den, som hans embete förvaltar, ej är i stämman tillstädes.

I skolråd skall jemväl kyrkoherden, eller den hans embete förestår, vara ordförande, derest ej stiftsstyrelsen, på anmälan af kyrkoherden, eller eljest, finner skäl att annan ordförande förordna.

Ledamöter i kyrkorådet äro församlingens kyrkovårdar samt så många i kyrkostämma valde, för gudsfruktan och nit kände män, som församlingen finner lämpligt utse.

Till ledamöter i skolrådet eger församlingen likaledes att å kyrkostämman utse lämpligt antal för nit om skolväsendet kände män.

Skolrådet väljer inom sig vice ordförande.

I så väl kyrkorådet, som skolrådet, må ledamöternes antal likväl, ordföranden inberäknad, icke understiga fem.

Ledamöterna i kyrko- och skolråden väljas för fyra års tid.“

dets ock att Riksdagen måtte i underdånig skrivelse anhålla, det Kongl. Majjt, derest nämnda beslut vinner Kongl. Majjts godkännande, täcktes i öfverensstämmelse härmed vidtaga de förändringar i Kongl. stadgan om folkundervisningen i riket den 18 Juni 1842 och öfriga hithörande författningar, som till följd af samma beslut blifva erforderliga.

Inom Utskottet var, rörande denna fråga, reservation afgifven af Herrar *Afzelius, Scen Nilsson, Nils Petersson* och *Anders Persson*, hvilka alla ansett motionärens förslag böra bifallas.

Efter det uppläsning skett af Utskottets hemställan, yttrade:

Herr Biesert: Såväl i följd af min öfvertygelse, som med anledning af min kännedom först och främst om förhållandena i min hemort samt äfven om hvad från andra delar af landet försports rörande behöfvet af förändringar uti ifrågavarande förordning, har jag tagit mig friheten att återupptaga en motion, som vid flera föregående riksdagar varit väckt. Utskottets föreliggande utlåtande var, då jag fick läsa detsamma, för mig icke någon nyhet, ty det var en fullkomlig kopia af förra årets betänkande i frågan. Jag kan icke neka till, att jag hade hoppats och önskat en annan utgång, jag säger hoppats, emedan det förut visat sig, att åsigtarna inom Lag-Utskottet hafva förändrats. Vid 1872 års riksdag förelåg en motion i nu förevarande ämne, och Lag-Utskottet föreslog då i sitt utlåtande ungefärligen enahanda bestämmelser, som nu i min motion finnas angifna. Deremot har vid 1873 och 1874 samt innevarande års riksdag en annan åsigt inom Utskottet gjort sig gällande. Det är naturligtvis icke något att säga emot, att åsikter kunna förändras, men det förefaller besynnerligt, att denna förändring kunnat gå i sådan riktning, gå från det liberala till det konservativa.

Mot förslaget att borttaga pastors sjelfskrifvenhet till ordförandeskapet i skolrådet hafva vid flera föregående tillfällen följande skäl blifvit anförda. Först att hans intresse för skolväsendet skulle, om hans sjelfskrifvenhet till ordförandeskapet i skolrådet borttoges, komma att förminska. Jag kan icke finna något grundadt skäl för ett sådant antagande, och jag föreställer mig, att pastors nitälskan för skolan skulle kunna lika väl fortfara, äfven om den af mig ifrågasatta förändringen skulle komma att inträda.

Det har äfven blifvit framhållet, att skolan under de senare tiderna och under de förhållanden, som nu ega rum, gått mycket framåt, och jag är den siste att förneka detta, men jag påstår, att detta icke utgör något bevis för att skolan icke skulle gått framåt, om pastor icke varit sjelfskrifven ordförande i skolrådet och ännu

Ang. ändring i förordningen om kyrkostämman.
(Fort.)

Ang. ändring
förordningen
om kyrko-
stämma.
Forts.)

mindre ett bevis för att skolan skall gå tillbaka, om sådan sjelfskrifvenhet borttages. Enligt min uppfattning är densamma principvidrig, och för min del anser jag att, äfven om den af mig föreslagna förändringen skulle komma att ega rum, pastor i de allra flesta fall och derest icke särskilda omständigheter skulle förekomma, blir vald till ordförande. Jag föreställer mig, att hans intresse i sådant fall skulle blifva icke blott lika varmt utan varmare, och att han skulle arbeta med större lust uti en befattning, dertill han af det allmänna förtroendet blifvit utsedd, än om han, till följd af innehafvandet af en annan tjänst, skulle sjelfskrifvet komma i åtjutande af dylik befattning.

Det har äfven anförts, att i folkskolan religionsundervisning skulle vara hufvudsaken. Detta är naturligt, och jag vill icke bestrida det samma, men icke kan jag finna, att någon inskränkning i pastors rättighet eller skyldighet att vaka öfver religionsundervisningen skulle ske derigenom, att han icke vore sjelfskrifven ordförande i skolrådet.

Efter mitt förslag skulle han vara sjelfskrifven ledamot i skolrådet, och såsom sådan kunde han mycket väl öfvervaka de beslut, som der fattades; och om de i något fall icke skulle vara tillfredsställande för skolan, så är jag öfvertygad om, att en för skolan nitälskande prestman icke skulle underlåta att på vederbörlig ort beifra ett sådant missförhållande.

Man har vidare anmärkt, att den kontrollskyldighet, som nu åligger konsistorium, skulle genom den ifrågasatta förändringen förminskas. Jag kan icke finna, att så skulle ske; ty om — enligt Utskottets förslag, der det heter: "I skolråd skall jemväl kyrkoherden eller den hans embete förestår, vara ordförande, derest ej stiftsstyrelsen, på anmälan af kyrkoherden, eller eljest, finner skäl att annan ordförande förordna", — stiftsstyrelsen skulle behöfva förordna annan ordförande, så vore det, föreställer jag mig, icke gifvet, att det blifver en prestman; konsistorium skulle då välja till ordförande en lekman, helst jag icke kan tänka mig det fallet, att stiftsstyrelsen skulle till platsen förordna en prestman, som icke hörde till pastoratet. Dessutom kan jag icke finna, att konsistorium kan ega större kännedom om kommunen än skolrådets ledamöter och på grund deraf vara lämpligare till att utse ordförande deri. Såsom ett skäl mot det nuvarande tillståndet vill jag äfven anmärka den omständigheten, att det ganska ofta inträffar, att vid pastors sjukdom eller eljest, då pastorälvarden skall skötas af annan person än den ordinarie pastorn, en ung prest förordnas dertill, hvilken då skall vara ordförande icke allenast i kyrkorådet utan äfven i skolrådet. Man må väl medgifva olämpligheten deraf, att en ung, i skolväsendet oerfaren och därför främmande prestman skall vara ordförande i skolrådet, då mången gång ganska bepröfvade och dugliga personer sitta der såsom ledamöter; jag åtminstone kan icke finna det hvarken tjenligt för skolan eller lämpligt för skolrådets öfriga ledamöter. Dessutom anser jag de af Utskottet i ovan citerade moment föreslagna orden "eller eljest" icke vara lämpliga, då jag föreställer mig, att just deri kan ligga ett tvistefrö, som kan föranleda till många ledsamma förvecklingar mellan församlingen

och dess lärare, en omständighet som i högsta grad menligt inverkar på själavården. Jag tror också, att olägenheterna, som här afses, skola få gå mycket långt, innan församlingen och skolinspektören vidtaga en sådan åtgärd, som der antydes, då man vet, huru ogerna allmänheten vill klaga på sina pastorer, äfven om de hafva grundade anledningar dertill, och det för inspektören icke är lätt att vid sina korta besök, upptäcka de olägenheter, som möjligen förefinnas.

Jag skall bedja att få yrka afslag på Utskottets hemställan och bifall till min motion med det tillägg som förekommer i slutet af Utskottets förslag, eller "att Riksdagen måtte i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t, derest nämnda beslut vinner Kongl. Maj:ts godkännande, täcktes i öfverensstämmelse härmed vidtaga de förändringar i Kongl. stadgan om folkundervisningen i riket den 18 Juni 1842 och öfriga hithörande författningar, som till följd af samma beslut blifva erforderliga.

Herr Örtqvist: Den ifrågakommande motionen och Lag-Utskottets deröfver afgifna utlåtande beröra ett ämne, som är för Sveriges rike af största vikt, då det handlar om skolan, eller en af folkets dyrbaraste institutioner. Jag skall bedja att få fästa uppmärksamheten på motionärens förslag, hvilket jag skulle hafva varit mest böjd för att bifalla, om det icke vore behäftadt med så många och väsendtliga brister, hvilka jag skall taga mig friheten att påpeka.

Såsom vi veta, är icke blott kyrkoherden utan äfven den i annexet anstälde ordinarie komministern eller sockenadjunkten eller pastorsadjunkten för närvarande sjelfskrifven ordförande i skolorådet. Motionären föreslår, att dessa komministrars och sockenadjunkters sjelfskrifna biträde i skolorådet icke längre skall ifrågakomma. Detta är en vigtig omständighet. Vi hafva nemligen i Sverige 1,159 annexförsamlingar samt 909 komministrar, sockenadjunkter och pastorsadjunkter utom de i Stockholm. Dessa 909 prestmän äro i allmänhet boende och sysselsatte i annexförsamlingarne. De äro alltså för närvarande sjelfskrifne ordförande i skolorådet, då pastor icke är tillstädes. Vill nu motionären göra den förändring i sitt förslag, att desse blifva sjelfskrifne *ledamöter* i skolorådet, då pastor eller den hans embete förvaltar icke der är tillstädes, så skulle jag i det häuseendet gerna vilja vara med om det förslag som han afgifvit, nemligen att församlingarne sjelfva skulle få välja sina ordförande i skolorådet.

Deremot finnes en annan omständighet i detta motionärens författningsförslag som är beaktansvärd. Skulle församlingen sjelf välja sin ordförande i skolorådet, så är jag öfvertygad att i de allra flesta fall det nog blir församlingens prestman som dertill utses, om han för öfrigt är för platsen lämplig, hvilket ock i de flesta fall torde vara händelsen. Men skulle, såsom Utskottet i sin motivering påpekat, man icke kunna fordra af en prestman, att han ovilkorligen skall såsom ordförande i skolorådet kvarstå längre än fyra år — och man känner huru besvärligt detta ordförandeskap är, ty det är icke nog med att ordföranden skall aflatta alla skolorådets protokoll eller i dem införa alla skolorådets beslut och expeditioner eller afskrifningar och

*Äny. ändring i
förfordningen
om kyrko-
stämma.
(Forts.)*

Ang. ändring i
förordningen
om kyrko-
stämma.
(Forts.)

dylikt, som deraf kan blifva en följd, utan hans allra största och mest maktpåliggande besvär består deruti, att han enligt författningarne skall resa kring från den ena skolstationen till den andra samt vara närvarande vid skolornas öppnande och avslutande, hvarför han ock esomoftast måste resa omkring och öfvervaka skolorna — så är givet, att i stora och vidsträckta församlingar upptages icke blott mycket af hans tid, utan han måste äfven för denna sin tjänst vidkännas ganska hetydliga skjutskostnader. Vid sådant förhållande är fara värdt, att en prestman, efter att under en eller två valperioder hafva innehaft detta ordförandeskap, tröttnar dermed och säger: nu må någon annan intaga ordförandeplatsen. Då man nu känner, huru få i allmänhet taget äro lämpliga för detta uppdrag, så är det ganska stor fara för att sent omsider detta ordförandeskap tillfaller en dertill mycket olämplig person. Detta vill jag förebygga, och jag tror mig äfven kunna förebygga detta derigenom att i författningsförslaget tillades det stadgande, att, derest församlingen till ordförande i skolrådet utväljer sin egen prestman, denne icke vore berättigad att afsäga sig detta förtroende endast på den grund att han redan innehaft ordförandeskapet under fyra år. Vill motionären i sitt förslag vidtaga en sådan förändring, så skulle jag vara mest böjd för att instämna i hans yrkande.

Hvad nu Utskottets betänkande beträffar, så skall jag bedja att först och främst få påpeka en oegentlighet som utur den gamla författningen af år 1862 ingått i detta förslag. Det heter nemligen i mom. 2 att "i den annex- eller kapellförsamling, vid hvilken särskild prestman finnes anställd, skall han föra ordet när kyrkoherden eller den som hans embete förvaltar, ej är *i stämman* tillstädes." Det är här icke fråga om kyrkostämma eller annan stämma utan om kyrkoråd. Jag anser därför orden *i stämman* vara ganska vilseledande och dessutom öfverflödiga. Det vore alldeles tillräckligt, om dessa ofvan nämnda orden *i stämman* uteslötes ur momentet, som äfven dem förutan är tillräckligt tydligt.

Vidare ber jag att få påpeka ett stort fel, som vidlåder så väl motionen som Utskottets förslag, det nemligen att dessa 909 komministrar och sockenadjunkter, som annars varit sjelfskrifna ordförande i annexförsamlingarnes skolråd, blifvit derifrån uteslutna. Jag tror, att detta icke länder till skolans sanna fördel. För min del kan jag således icke biträda hvarken motionen eller Lag-Utskottets förslag i deras närvarande form; men då jag anser, att en förändring i författningen skulle vara för skolan af stor nytta och vigt, så ber jag få yrka återremiss, på det att Utskottet må komma i tillfälle att afgifva förslag till afhjelpande af de brister jag nu tagit mig friheten att påpeka.

Herr Ehrenborg: Vid föregående riksdagar har jag varit nog lycklig att icke behöfva yttra mig i detta skäligen utdiskuterade och därför icke mycket upplifvande ämne, men nu är det icke så. Ty fyra af denna Kammares ledamöter i Lag-Utskottet äro reservanter, en har icke deltagit i behandlingen, och vi äro derföre endast tre, som biträdt detta betänkande.

Att jag icke är vän af sjelfskrifvenheten i allmänhet, åtminstone icke i representativa församlingar, har jag förr haft tillfälle att visa, men här förefinnes ett alldeles särskildt förhållande. Så länge som svenska staten enligt gällande lagar, hvori något ändringsförslag nu icke föreligger, fotar sin folkskoleundervisning på grundvalen af samma religiösa konfession, hvarpå statskyrkan hvilat, så anser jag det för min del ligga i sakens natur, att kyrkoherden är den, åt hvilken ledningen af folkskolans angelägenheter bör anförtras, och med denna ledning sammanfaller här, såsom af den siste ärade talaren erkändes, också ordförandeskapet. Dertill förekommer emot Herr Bieserts motion det väsendtliga skälet, att denna kyrkoherde dock är en ansvarig och aflönad embetsman och icke blott en obetald och oansvarig kommunal förtroendeman, och att han således såsom ansvarig embetsman är enligt 10 § af gällande folkskolestadga anbefald att leda denna angelägenhet. Jag fattar så saken att, långt ifrån att, såsom den förste ärade talaren tycktes ifrågasätta, man skulle utsträcka det sjelfskrifna ledamotskapet, tvärtom äfven detta borde borttagas, om det sjelfskrifna ordförandeskapet borttoges. Ty gör man kyrkoherden till sjelfskrifven ledamot af skolrådet, så innebär det en otillbörlig förödmjukelse, om han skulle uteslutas från en ledning, som han genom folkskolestadgan fått sig uppdragen, och sålunda i sin ålagda skyldighet kunna ställas i strid mot den riktning, hvori ledningen skulle genom en annan ordförande kunna utövas.

Visserligen veta vi, att Utskottet här i sista delen af förslaget hemställer, att till Kongl. Maj:t måtte framställas en anhållan om öfverensstämmande förändringar i folkskolestadgan och dithörande författningar, men detta kan icke afse upphäfvande af den i folkskolestadgans 10 § intagna viktiga grundsats, att religionsundervisningen dock är den viktigaste delen af folkundervisningen, utan afser allenast, att de nu föreslagna ändringarne icke må komma att i formellt hänseende stå i strid med nämnda författningar.

Jag vidhåller således, att kyrkoherden i regeln är den som bör vara skolrådets ordförande. Men, säger man, han kan vara okunnig eller mindre skicklig dertill. Ja, just därför har den af Utskottet föreslagna förändringen tillkommit. Om man också skulle antaga, att med afseende å de stora fordringar, som numera ställas på folkskoleundervisningen, bland kyrkoherdarne eller vice pastorerna några icke egde tillräckliga kunskaper härtill, så vågar jag dock säga, att härmed står bättre till nu än förr, och om också en eller annan kyrkoherde från äldre tider finnes kvar, som icke har dessa kunskaper, så tror jag, att man har goda skäl att härutinnan motse en förändring till det bättre. Det står på dagordningen fråga om att skärpa fordringarne för presten i de humanistiska ämnena, och jag har också, så godt jag förmått, understött förslagen i denna riktning.

Men, säger man, han kan i öfrigt vara oskicklig och oduglig till ifrågavarande befattning. Deremot vill jag nämna att, om han i allmänhet är duglig och skicklig i sitt viktiga kall, så duger han nog i allmänhet också för detta; är han oduglig, så får han afgå från både det ena och andra, och hans plats bestrides af en annan.

*Ang. ändring i
förordningen
om kyrko-
stämma.
Forts.)*

Ang. ändring i
föreskrifningen
om kyrko-
stämma.
(Forts.)

Emellertid kan ända i särskilda fall, jag medgifver det, finnas skäl att han, med bibehållande af embetsutöfning i öfrigt, dock icke må innehafva detta uppdrag i skolrådet, och för sådana fall har ju Utskottet nu framställt ett förslag, hvarigenom möjlighet förfinnes att utesluta honom.

Jag hörde förra året under öfverläggningarne i detta ämne yttras, att den utväg, hvarigenom kyrkoherden aflägsnades från denna befattning, skulle vara betydelselös, emedan sådant skulle vara så ogrundlaga att sätta i fråga. För min del kan jag icke inse detta. Ty utom det att genom förslaget lemnas kyrkoherden en utväg öppen att afgå om han vill, som icke nu förefinnes, så innehåller också förslaget två ord: "eller eljest" -- och det är detta, hvilket betyder: på andras anmälan än hans egen, som skulle vara så förhatligt och ogrundlaga. Är verkligen en kyrkoherde så förblindad, att han oakadt sin oduglighet envisas att bibehålla ett uppdrag, som han kan slippa ifrån, så förstår jag icke hvarföre icke en sådan hemställan skulle kunna göras, likasom jag är öfvertygad, att myndigheterna skulle fästa afseende vid en sådan hemställan, derest den vore befogad.

Men å andra sidan kan en sådan hemställan ske på andra sämre skäl; den kan grunda sig derpå, att den sak, hvarät kyrkoherden företrädesvis skall egna sin ledning och tillsyn, för mycket framhålles i undervisningen, och i sådana fall är det icke skäl att förmäna denna myndighet rätt att pröfva en sådan framställning.

Nu är Utskottets betänkande i Medkammaren redan bifallet med, om jag icke misstager mig, 77 röster mot 17. Skulle derföre Andra Kammaren, såsom den förste talaren framställt, bifalla motionen med de tillägg och förändringar han föreslagit, så är frågan för denna riksdag förfallen, emedan de olika meningarne icke, lika litet som i fjor, kunna sammanjemkas. Jag kan derföre icke finna annat, än att man bör bifalla Utskottets betänkande. Det går ju ända i den riktning motionären önskat och är ett steg framåt. Mig är det visserligen likgiltigt, ty jag har ingen personlig erfarenhet af de olägenheter som påpekats, men jag vill icke bedöma en allmän fråga efter min enskilda erfarenhet, utan äfven efter andras. Jag tillstyrker derför, på det något må vinnas, bifall till Utskottets förslag, isynnerhet som en återremiss icke kan leda till något resultat.

Som tiden redan långt framskridit, och då ytterligare flere ledamöter anmält sig att tala i den föreliggande frågan, uppskötts den vidare öfverläggningen, för att i denna dags aftonsammanträde fortsättas.

§ 11.

Upplästes och lades till handlingarne ett af Herr Nordenfelt insändt, så lydande sjukbetyg:

Att Ledamoten af Riksdagens Andra Kammar, Borgmästaren

C. H. Nordenfelt lider af en ögoninflammation och fördenskull är tills vidare hindrad att inställa sig i Stockholm, attosteras på embetsed.
Christinehamn den 1 Mars 1875.

C. E. Berg,
Stadsläkare.

§ 12.

Ledighet från riksdagsgörömlåten beviljades:

Herrar *Jonas Andersson* i Häckenäs och *C. A. Larsson* under 8 dagar från och med den 8 i denna månad;

Herr *Jonas Andersson* från Elfsborgs län under 14 dagar från och med den 12 dennes; samt

Herr *Lars Ersson* under 10 dagar från och med den 22 i denna månad.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. $\frac{3}{4}$ 3 e. m.

In fidem
H. Husberg.